2002, ՄԱՐՏ Ա, ԹԻՎ 5 (121)

Քրիստոնյա Հայաստան

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ո՛Վ ՏԵՐ, ԱՐԴԱՐՈՒԹՅԱՄԲ ՄԻ՛ ԴԱՏԻՐ...

«Զահեղ փառաց Քոց երեւումն որ լինելոց է յերկրորդումն, եւս Դաւիթ յառաջագոյն՝ ծանոյց կանխաւ ազդմամբ Հոգւոյն, թէ յայտնապէս Աստուած գայցէ՝ հուր առաջի Իւր բորբոքէ...»:

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Մեծ պահքի վեցերորդ կիրակին կոչվում է Գալստյան: Այս կիրակիի անվանման հիմքում ընկած են Աստվածորդու վկայություններն Իր երկրորդ գալստյան մասին:

Քրիստոսի Ս. Եկեղեցու վարդապետության համաձայն՝ մահվանը հաղթած

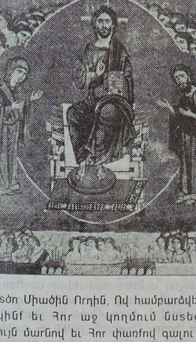

Աստծո Միածին Որդին, Ով համբարձվեց երկինք եւ Հոր աջ կողմում նստեց, «նույն մարմնով եւ Հոր փառքով գալու է կենդանիներին ու մեռածներին դատելու», եւ Նրա թագավորությանը վերջ չի լինելու: Արդ, եթե Քրիստոսն Իր առաջին գալստյամբ մարդկությանն ավանդեց հանապազ ապաշխարելու եւ Աստծո հետ հաղորդակցվելու պատգամը, նաեւ երկնային արքայության արժանի պտուղներ տալու անհրաժեշտությունը, ապա Իր երկրորդ գալստյամբ ոչ թե ապաշխարության է կոչելու, այլ յուրաքանչյուր ադամորդու դատն է անելու եւ ըստ նրա գործերի էլ՝ հատուցելու. մեղավորներին՝ տանջանք հավիտենական, իսկ արդարներին՝ երանություն մշտնջենական: Ահավասիկ այս ամենն ի նկատի ունենալով Սուրբ Եկեղեցին շարունակ առ Աստված է բարձրացնում իր աղաչանքներն ու ասում. «Ո՜վ Տեր, արդարությամբ մի՛ դատիր, այլ Քո անբավ գթությամբ մեր մեղքերը քավիր...»: Հիրավի, եթե բարձրյալ Տերն Իր ողջ արդարությամբ մարդուն դատի, ապա միանշանակ վերջինս փրկության մի փոքր իսկ հույս չի՛ ունենա: Բայց քանի որ Աստված մեր սիրառատ Հայրն է, ուստի Նա Իր անհուն սիրով միշտ ընդառաջում է Իր զավակներին ու ներում, հանապազ ապաշխարության է կոչում եւ Իր հայրական գիրկը հրավիրում: Սակայն ճշմարիտ է, որ գալու է Օրը, վրա է հասնելու տիեզերական դատաստանի այն ահեղ օրը, երբ այլեւս ամենակալ Տերը՝ որպես երկնքի ու երկրի, երեւելիների ու աներեւույթների Արարիչ, Իր աստվածային անճառելի արդարությամբ ու անաչառությամբ Իր ստեղծագործություններից՝ Իր տերունի պատկերով ու նմանությամբ ստեղծված մարդ արարածներից պահանջելու է նրանց վարած կյանքի հաշվետվությունը: Եվ վա՜յ նրանց, ովքեր իրենց ողջ կյանքն անպտասակ ու անօգուտ են օգտագործել, եւ վա՜յ նրանց, ովքեր իրենց կյանքում, ուրացած տերունական պատվիրանները, անառակությամբ ու անօրենությամբ են կենցաղավարել, թեկուզ եւ բարբառեն. «Տե՜ր, Տե՜ր, չէ՞ որ Քո անունով... բազում զորավոր գործեր արեցինք...» (Մատթ. Է 22): Այո՛, «զորավոր գործեր», սակայն ո՛չ Աստծո փառքի եւ ո՛չ էլ Նրա Սուրբ Եկեղեցու պայծառության համար, այլ յուրյանց որովայնի ու մարմնի ոչ բնական, անասնական կրքերի պատվին...

Ահա թե ինչու էր մեր համբուրելի Տերը միշտ կարեւորում հոգեւոր արթնությունն ու զգաստությունը, ահա թե ինչու էին եկեղեցական սուրբ հայրերն էական համարում Տիրոջ գալստյան խորհրդով կենցաղավարությունը. «Ա՛յս իմացեք, եթե տանտերը գիտենար, թե ո՛ր ժամին գող կգա, կհսկեր եւ չէր թողնի, որ իր տունը ծակեն: Դրա համար դուք էլ պատրա՛ստ եղեք, որովհետեւ այն ժամին, երբ չեք սպասում, մարդու Որդին կգա» (Մատթ. ԻԴ 43-44):

Թեպետեւ Ավետարաններում եւ առաքելական թղթերում արձանագրված են Քրիստոս Աստծո երկրորդ գալստյան նախանշանները, սակայն, այնուհանդերձ, ոչ ոք չի կարող ասել, թե Աստվածորդին երբ է գալու. «Ձեզ տրված չէ իմանալ այն ժամերը եւ ժամանակները, որ Հայրը դրեց Իր իշխանության մեջ» (Գործ Ա 7):

Արդ, թեեւ քրիստոնյաներս չգիտենք Տիրոջ գալստյան ճշգրիտ ժամանակը, բայց որպեսզի միշտ պատրաստ լինենք Նրան արժանավայել դիմավորելու, հարկ է անշեղ կյանքի կոչենք քրիստոսավանդ հետեւյալ պատգամը. «Արթո՛ւն կացեք այսուհետեւ, ամեն ժամ աղո՛թք արեք, որպեսզի կարողանաք զերծ մնալ այն ամենից, որ լինելու է, եւ կանգնել Մարդու Որդու առջեւ» (Ղուկ. ԻԱ 36), ամեն, եղիցի, եղիցի:

Արթուր ԴՊԻՐ

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈԲԵՐՏ ՔՈՉԱՐՅԱՆԻ ԵՎ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ-Ի ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանը հանդիպում է ունեցել Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ-ի հետ:

Հանրապետության նախագահը եւ Վեհափառ Հայրապետը քննարկել են պետություն-եկեղեցի փոխհարաբերություններին առնչվող հարցերի լայն շրջանակ:

Եկեղեցին դիտելով իբրեւ հոգեւոր արժեքները խորացնող եւ պահպանող համազգային կառույց՝ Ռոբերտ Քոչարյանն ընդգծել է Եկեղեցու առանցքային դերը մեր ժողովրդի հոգեւոր-բարոյական վերազարթոնքի, երկրում բարոյահոգեբանական առողջ մթնոլորտի ձեւավորման գործում:

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՁՆԱԽՄԲԻ ՆԻՍՏԸ

Մարտի 4-6-ը Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում տեղի ունեցավ Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցու կանոնադրության հանձնախմբի հերթական նիստը՝ հանձնախմբի նախագահ, ԱՄՆ արեւմտյան թեմի առաջնորդ Տ. Վաչե արք. Հովսեփյանի նախագահությամբ:

Նորին Սրբություն Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի տնօրինությամբ՝ հունվար ամսից հանձնախումբը գործում է նոր կազմով, որի մեջ ընդգրկված են Կենտրոնական Եվրոպայի հայրապետական պատվիրակ Տ. Մեսրոպ արք. Գրիգորյանը, Երուսաղեմի հայոց պատրիարքությունից՝ Սեւան եպս. Ղարիբյանը, Արարատյան հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ Տ. Նավասարդ եպս. Կճոյանը, Անգլիայի թեմի առաջնորդ Տ. Նաթան եպս. Հովհաննիսյանը, Տ. Մամբրե քահ. Գուզույանը՝ ԱՄՆ արեւելյան թեմից, Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքությունից՝ տիար Սեդրակ Տավուտյանը, ՀՀ դատավոր Տարիել Բարսեղյանը, Գերագույն հոգեւոր խորհրդի անդամներ Ռաֆայել Պապայանը եւ Ազատ Բոզոյանը:

Եռօրյա նիստերի ընթացքում կանոնադրության նոր հանձնախումբը, շարունակելով նախորդ հանձնախմբի աշխատանքը, ամբողջությամբ վերանայեց կանոնադրության նախագիծը՝ թեմերից ստացված առաջարկությունների հիման վրա կատարելով անհրաժեշտ փոփոխություններ: Առաջիկայում մշակված նախագիծը կներկայացվի Ամենայն Հայոց Հայրապետի ուշադրությանը, ապա կքննարկվի Գերագույն հոգեւոր խորհրդում:

Կանոնադրությունը վերջնականորեն կհաստատվի Ազգային-եկեղեցական ժողովի կողմից:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ՈՒՂԵՐՁԸ ԿԱՆԱՆՑ՝ ՄԱՐՏԻ 8-Ի ԱՌԻԹՈՎ

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը Մարտի 8-ի կանանց տոնի առիթով հետեւյալ շնորհավորական ուղերձն է հղել կանանց.

«Մարտի 8-ի տոնական առիթով շնորհավորում ենք բոլոր կանանց եւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից բերում Հայրապետական Մեր օրհնությունը:

Մեր մաղթանքն է, որ Աստված մշտապես շնորհազարդի մեր մայրերին ու քույրերին քրիստոնեական առաքինություններով, սիրով ու նվիրումով շարունակելու պահպանել ընտանեկան հարկերի ջերմությունը, իրենց կյանքով ու հավաստավոր գործերով ծառայելու ազգային-հասարակական մեր կյանքի զարգացմանը եւ նոր ավանդներ բերելու գիտության, մշակույթի ու կրթության ասպարեզներում:

Թող Տիրոջ օրհնությամբ սերը, լավատեսությունն ու խաղաղությունը թագավորեն կանանց առաքինազարդ հոգիներում եւ ճառագեն իբրեւ գեղեցկություն ու երջանկություն:

Շնորհք, սէր եւ խաղաղութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եղիցին ընդ ձեզ եւ ընդ ամենեսեան. ամէն»:

Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի տեղեկատվական համակարգ

ԿԱՆԱՆՑ ՔԱՀԱՆԱՅՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆ ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒՄ

Սկիզբը՝ թիվ 1-4

Ինչպես որ արդեն իսկ անդրադարձել ենք, նշանակը մարմնավորում է իրականությունը, եւ քահանայության պարագայում իրականությունն Ինքը՝ Քրիստոսն է, եւ եպիսկոպոսը կամ քահանան՝ խորհրդական (սակրամենտալ) պատկերը Քրիստոսի եւ որպես այդպիսին՝ իրականության գործնական եւ կենդանի ներկայությունը: Քահանան՝ որպես Քրիստոսի պատկեր, Բանի եւ խորհրդի ծառայության մեջ Քրիստոսի հայտնությունն ու ներկայացնողն է եւ այսպիսով՝ գործիք-միջոցը Անտեսանելիի, իսկ ծիսակատար քահանան Նա է, Ով իրագործում է Հաղորդության խորհուրդը՝ Ինքը՝ Հիսուս Քրիստոսը, եւ ներկայացնում է Քրիստոսին՝ եկեղեցու հետ հարաբերության մեջ՝ որպես Քրիստոս Փրկիչ, Քրիստոս մեզ համար: (*«...Քեզ խոնարհեցուցեալ զպարանոցս իմ՝ մաղթեմ, մի դարձուցաներ զերեսս քո յինէն եւ մի մերժեր զիս ի ծառայից քոց. այլ արժանի արա մատուցանել քեզ զընծայս զայս յինէն ի մեղուցեալ եւ յանարժան ծառայէս քումմէ: Վասն զի դու ես, որ մատուցանես եւ մատչիս եւ ընդունիս եւ տաս Քրիստոս Աստուած մեր» («Խորհրդատետր Սրբոյ Պատարագի՝ ըստ ծիսի Առաքելական Սուրբ եկեղեցւոյ Հայաստանեայց», Վաղարշապատ, 1880 թ., էջ 11)*: Եկեղեցին օրգանական միության մեջ մշտապես ընկալվել է որպես «Քրիստոսի Հարսը»: Միություն, ուր անդամները, ներառյալ նաեւ բոլոր կանանց, մկրտված են, ովքեր «կյանքի շնորհի ժառանգորդներն են» (Ա Պետ. Գ 7), մինչդեռ կարող են տարբեր շնորհներ ունենալ, սակայն բոլորը հավասար են՝ լինելով «Քրիստոսի Հավիտենական Մարմնի» անդամները՝ որպես Ամուսնու եւ Կնոջ խորհրդական (սակրամենտալ) միություն. «Սա մեծ խորհուրդ է. բայց ես սա ասում եմ Քրիստոսի եւ եկեղեցու վերաբերյալ» (Եփես. Ե 32): Այս փոխաբերությունը մատնանշում է այն փաստը, որ «տղամարդը եւ կինը միասին են պատկանում եկեղեցուն՝ Հարսին, եւ կոչված են ամուսնության-համաձայնական պատասխան տալու Քրիստոսի ամուսնական-համաձայնական սիրուն... Քրիստոսի սերը «տղամարդկային սեր է», իսկ եկեղեցու պատասխանը՝ «կանացի սեր»: Հարս-եկեղեցին համայնքն է, որում կինը եւ տղամարդը միանմանաբար են ընդունում եւ փոխադարձում Քրիստոսի սերը, սակայն Քրիստոսն է միակ Փեսան եւ ոչ այլ ոք: *(Բանականորեն եւ տրամաբանորեն սա արտահայտությունն է արարչագործության բնական կարգավորության, որը ցավալիորեն «լղոզված» եւ շփոթված է միասեռականների իրավունքի պաշտպանության շարժման մեջ: Այս առումով, եթե մենք ընդունում եւ հետեւում ենք սուրբգրային եւ ավանդական սիմվոլիզմին, «ամուսնական իրավունքի ամբողջության» նկարագրին եւ բնությանը, ապա կին քահանաների ձեռնադրությունը սիմվոլիկ կերպով կհաստատի, մեղմ ասած, միասեռ անպտուղ հարաբերություն կին Փեսայի եւ Հարսի կամ երկու Հարսների միջեւ):*

ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

Եկեղեցու կյանքը բացարձակապես հիմնված է Սուրբ Գրքի վրա, որը վճռորոշ ենթահող է եկեղեցու Սրբազան Ավանդության համար: Թեեւ Սրբազան Ավանդությունը բխում է Սուրբ Գրքից, այդուհանդերձ այն չի կարելի ընթերցել ավանդությունից անկախաբար: Ավանդությունը եկեղեցու կյանքն է Սուրբ Հոգով, քանզի Սուրբ Հոգին է առաջնորդում «ամենայն ճշմարտությամբ» (Հովհ. ԺԶ 13) եւ խնամում նրան՝ եկեղեցուն՝ հաստատելու եւ պահպանելու այն ճշմարտությունը, որ փոխանցված է Քրիստոսի մտքից եւ առաքյալներից: Լինելով Սրբազան Ավանդության կորիզը՝ Սուրբ Գիրքն ապրվել եւ մեկնաբանվել է եկեղեցու հայրերի կողմից՝ նրանց կյանքի եւ գործերի միջոցով, եկեղեցու ծիսական եւ պաշտամունքային կյանքի միջոցով՝ հանուն մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի, եւ եղել է գերագույն ճանապարհացույցը, ընկալումն ու նկարագիրը՝ առաքյալներին հետեւելու համար (Բ Թես. Գ 6-7): Անշուշտ, անհնար է բացառել, որ ավանդությունն ազդվել է նաեւ ժամանակի պատմաքաղաքական իրականություններից... Եկեղեցու կյանքը կարող է կոչվել նոր ձեւերի, սակայն սա երկար չի կարող գոյություն ունենալ, եթե այն ավանդա՛կան արմատներ չունի, քանզի մեր զգացումներով եւ գաղափարներով մենք ապրում ենք կյանքի ժառանգականության ռիթմի մեջ՝ ունենալով մեր պատկանելությունն անցած ճանապարհի հստակ հիշողությանը: Այսպիսով՝ քահանայական ձեռնադրության վերաբերյալ եկեղեցու ավանդությունը թելադրում է, որ եկեղեցու հիմնադրության առաջին իսկ օրվանից այն որդեգրել է հետեւյալ ընկալումը:

Նախ՝ տղամարդն աշխարհի համար քահանա է, նա, ով աշխարհը մատուցում է Աստծուն օրհներգության եւ սիրո զոհաբերության մեջ եւ իր հավիտենական Հաղորդության խորհրդի միջոցով աստվածային սերն իջեցնում աշխարհի վրա: Քահանայությունը... բնությունն է «արու-ության»՝ Արարչի, իսկ «էգ-ությունը»՝ արարված աշխարհի: Հետեւաբար՝ սա երկու տարբեր սկզբունքների արարչագործ հարաբերություն է՝ քահանայության եւ արարվածի, Արարչի եւ արարչագործության միջեւ: Ապա՝ Քրիստոսը եւ առաքյալները, այնուհետեւ վաղ եկեղեցու սպասավորները եւ նրանց հաջորդները՝ եպիսկոպոսներն ու քահանաները, դարեր շարունակ՝ պատմականորեն եղել են տղամարդիկ եւ ոչ՝ կանայք: Ուղղակի խոսելով՝ աստվածաբանությունը, փիլիսոփայությունը եւ քննարկումները պետք է ամբողջացում գտնեն այս կետում եւ դիտարկվեն ու վերլուծվեն՝ պատմական այս իրողությունից բխած լինելով:

▼▼▼

Այսօր, ցավալիորեն, կանանց ձեռնադրության խնդիրն արդեն իսկ գրանցված իրականություն է, հատկապես՝ Անգլիկան եկեղեցում: Հստակ է նաեւ, որ այսօր քրիստոնեությունը կարիք ունի դիմագրավելու երեւելի կամ աներեւույթ մեկ այլ մարտահրավերի՝ ամերիկյան քրիստոնեությանը՝ բոլոր առումներով (արվեստ, բարոյականություն, ընտանեկան եւ հասարակական կյանք եւ այլն): Եվ եկեղեցին, թեեւ աստիճանական տեղատվությամբ, ճգնում է չխոնարհվել զանգվածային ուրացումների եւ հերետիկոսությունների առջեւ, որոնք բազմանուն ներկայություն են մեր երկրում եւս: Մեր շոշափած խնդիրը պարզապես մի հատվածն է այս հսկա պատկերի եւ կենսական նշանակություն ունի եկեղեցու կյանքի համար: Այն, արձանագրված փաստ լինելով հանդերձ, ցայսօր էլ բաժանման պատճառ է թե՛ Ընդհանրական եկեղեցու եւ թե՛ այս խնդրի «ջատագով» առաջամարտիկ Անգլիկան եկեղեցու ներսում: Այսուհանդերձ, եթե մեր ամենօրյա պաշտամունքային կյանքում, անընդհատ կրկնելով, հռչակում ենք, թե «Հավատում ենք Մի, Սուրբ, Առաքելական, Ընդհանրական եկեղեցուն», խնդիրը հարկ է եւ անհրաժեշտ լուծել տիեզերական եկեղեցում, այլապես պետք է թաղել եւ մոռանալ Քրիստոսի հիմնադրածը եւ հավատալ մի նոր հաստատության:

Տ. Բագրատ վրդ. ԳԱԼՍՏՅԱՆ
Սեւանի Վազգենյան հոգեւոր ճեմարանի տեսուչ

23 մարտի
ՂԱԶԱՐՈՍԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

«Ես իսկ եմ հարություն ու կյանք. ով հավատում է ինձ, թեպետ եւ մեռնի, կապրի եւ ով կենդանի է ու ինձ հավատում է, հավիտյան չի մեռնի»:
Հովհ. 11:25-26

Ծաղկազարդին նախորդող շաբաթ օրը Հայ Առաքելական Ս. եկեղեցում հիշատակվում է Ս. Ղազարոսի հարությունը, որն ավետարանական ծագում ունի:

Երուսաղեմից քիչ հեռու գտնվող Բեթանիա գյուղում ապրում էին Ղազարոսն ու իր քույրերը՝ Մարթան (որը յուղով օծեց Տրոջն ու իր մազով սրբեց Նրա ոտքերը) եւ Մարիամը, որոնց Հիսուսը սիրում էր: Հովհաննես ավետարանիչը հետեւյալն է պատմում Ղազարոսի հիվանդանալու մասին: Երբ նա հիվանդացավ, իր քույրերը մարդ ուղարկեցին Հիսուսի մոտ՝ ասելով. «Տե՛ր, ահավասիկ նա, ում դու սիրում էիր, հիվանդացել է» (Հովհ. 11:3): Բանբերն ակնկալում էր, որ Ղազարոսի հանդեպ տածած սերը նրան պիտի շտապեցներ Բեթանիա, սակայն աստվածային պատասխանը հետեւյալը եղավ. «Այդ հիվանդությունը մահաբեր չէ, այլ Աստծո փառքի համար է, որպեսզի դրանով Աստծո Որդին փառավորվի» (Հովհ. 11:4): Երկու օր անց

միայն Հիսուսն աշակերտներին ասաց, որ կրկին Հրեաստան պիտի գնան, սակայն վերջիններս սաստիկ շփոթվեցին, քանի որ վերջին անգամ, երբ այնտեղ էին, քարկոծումից հազիվ ազատվեցին: Եվ այժմ նորից իրենց կյանքը պիտի վտանգե՞ն: Հիսուսը, տեսնելով նրանց վախը, ասաց. «Ցերեկը տասներկու ժամ չունի՞, եթե մեկը ցերեկով է քայլում, չի սայթաքում, որովհետեւ այս աշխարհի լույսը տեսնում է, իսկ եթե մեկը գիշերով է քայլում, սայթաքում է» (Հովհ. 11:9-10):

Արդարեւ, գիշերով քայլողը կսայթաքի, եթե իր հետ լույս չունենա, իսկ աշակերտներն ամեն ժամ իրենց հետ ունեին Փրկչին, Որը Լույս էր, ինչպես կասեր Սիմեոն ծերունին, որ եղավ հայտնություն հեթանոսների համար: (Ղուկ. 2:32):

Անշուշտ, «Լույս», քանզի ով Նրա հետեւից է գնում, «խավարի միջով չի քայլի» (Հովհ. 8:12): Սակայն ինչպես շատ անգամ, այս անգամ եւս աշակերտները չհասկացան՝ ինչի մասին է ասում Վարդապետը: Չհասկացան նաեւ այն, որ Հիսուսն ասաց. «Մեր բարեկամ Ղազարոսը ննջել է, սակայն ես գնում եմ, որ նրան արթնացնեմ» (Հովհ. 11:11): Ուստի Նա բացահայտ հայտարարեց. «Ղազարոսը մեռավ. բայց ես ուրախ եմ ձեզ համար, որ այնտեղ չէի. որպեսզի դուք ինձ հավատաք: Արդ, եկե՛ք գնանք Նրա մոտ» (Հովհ. 11:14-15):

Երբ Բեթանիա հասան, տեսան, որ մեծ բազմություն է հավաքվել Ղազարոսի տանը: Մարդիկ եկել էին մխիթարելու նրա քույրերին՝ Մարիամին ու Մարթային: Վերջինս իմանալով, որ Հիսուսը եկել է, ընդառաջ գնալով՝ ասաց. «Տե՛ր, եթե Դու այստեղ լինեիր, իմ եղբայրը մեռած չէր լինի, բայց հիմա էլ գիտեմ, թե ինչ խնդրես Աստծուց, քեզ կտրվի» (Հովհ. 11:21-22): Մարթան հավատում էր Հիսուսի Աստված լինելուն եւ մեծ հույս ուներ, որ Նա կբժշկի: Քրիստոսը շատ հստակ պատասխանեց. «Քո եղբայրը հարություն կառնի» (Հովհ. 11:23): Սակայն Մարթան, իր մտապատկերում ունենալով վերջին օրվա հարությունը, մտածում է, թե Փրկիչը դա է ակնարկում: Հիսուսը նրան ասաց. «Ես իսկ եմ հարություն եւ կյանք. ով հավատում է ինձ, թեպետ եւ մեռնի, կա՛պրի»: Վիմափոր գերեզմանին հասնելով՝ դռնաքարը Հիսուսի հրամանով մի կողմ են գլորում: Ներկաներն անհանգստանում են, թե մարմինն արդեն նեխած կլինի: «Եթե հավատաք, կտեսնեք Աստծո փառքը»,- ասաց Հիսուսը եւ ձեռքերը վեր բարձրացնելով՝ գոհություն հայտնեց Հորը եւ աղաղակեց,- Ղազարո՛ս, վե՛ր կաց, արի՛»: Եվ Ղազարոսը կենդանի կանգնում է նրանց առջեւ, ինչպես որ էր, երեսն ու մարմինը պատանքներով փաթաթած:

Այս երեւույթը մի պահ քարացնում է ամենքին, ոչ ոք չի համարձակվում մոտենալ Ղազարոսին, համատարած սարսափ է պատում բոլորին: Իսկ Հիսուսն աներկյուղ, պարզ ու հասարակ հրամայում է. «Արձակեցե՛ք ու թողե՛ք, որ գա» (Հովհ. 11:44): Սա է Ղազարոսի հարության համառոտ պատմությունը: Թերահավատները կարող են կասկածել, թե ինչպես մարդը, չորս օր մնալով գերեզմանի մեջ, ողջ-առողջ դուրս եկավ: Սակայն հիշենք այն խոսքը, որ շատ տեղին պիտի լինի այստեղ. «Աստծու համար անկարելի ոչինչ չկա»: Ավետարանը Ղազարոսի կյանքի հետագա ընթացքի մասին լռում է: Ըստ ավանդության՝ նա իր քույրերի հետ անցել է Կիպրոս եւ այստեղ էլ վախճանվել: Մի ուրիշ ավանդության համաձայն՝ նրանք վախճանվել են Մարսիլիայում: Սակայն սրանք ոչ մի էական նշանակություն չունեն: Կարեւորն այն է, որ եւս մեկ անգամ հաստատվեց Քրիստոսի՝ Աստծու Որդի լինելը:

Եվ այսօր էլ Նա կանգնած է մեր հոգու վիմափոր ու մռայլ գերեզմանի մոտ՝ Իր բարի ու սիրառատ հայացքով քարացնելով եւ սարսափեցնելով այնտեղ հավաքված մեղքերի ու դեւերի բազմությանը: Նա՝ ամենահաղթ Տերը, սպասում է մարթաներին ու մարիամներին՝ մեր հոգու քույրերին՝ մտքին ու ցանկությանը, որպեսզի մեկ անգամ եւս հաստատի. «Եթե հավատաք, կտեսնեք Աստծու Սերը եւ Փառքը»:

Արդ, մեր ամբողջ սրտով երկրպագենք երկնի եւ երկրի ու մեր Արարչին եւ ամենքս բարձրաձայն աղաղակենք առ Նա՝ ասելով. «Հավատում եմ, Տե՛ր, օգնի՛ր իմ անհավատությանը» (Մարկ. 9:23):

Սարգիս դպիր ՅԱԶԻՉՅԱՆ
Սեւանի Վազգենյան հոգեւոր դպրոցի Գ լսարան

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ԹԵԶԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍԲ. ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ

Մարտի 15-ին Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանում, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի բարձր նախագահությամբ, տեղի ունեցավ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի երեք միաբան հայրերի վարդապետական թեզերի պաշտպանությունը:

Քննիչ հանձնախումբը՝ Տ. Շահե արք. Աջեմյանի նախագահությամբ, ծայրագույն վարդապետի աստիճան շնորհեց Տ. Մյուռոն վարդապետ Գըվըրգյանին՝ «Խոսք եւ ներշնչում» թեմայով թեզի համար: Մասնավոր վարդապետի աստիճանի արժանացան Սեւանի Վազգենյան դպրանոցի տեսուչ Տ. Բագրատ աբեղա Գալստյանը՝ «Հիվանդաց օծման խորհրդի խնդիրը Հայ եկեղեցում» եւ Տ. Աշոտ աբեղա Մնացականյանը՝ «Անառակ որդու առակը մեկնողական գրականության մեջ» թեզերի համար:

Հայ եկեղեցում վարդապետության աստիճան շնորհվում է աստվածաբանական ոլորտում գիտական ուսումնասիրություն կատարած կուսակրոն քահանաներին, որոնց տրվում է քարոզելու, Սբ. Գիրքը եւ եկեղեցու դավանանքը մեկնելու իշխանություն: «Վարդապետ» բառը հենց նշանակում է ուսուցիչ: Վարդապետությունն ունի տասնչորս աստիճան, որոնցից առաջին չորսը մասնավոր վարդապետության աստիճաններ են, իսկ մնացած տասը՝ մեծ կամ ծայրագույն վարդապետության: Վարդապետական աստիճան կարող են շնորհել միայն վարդապետական աստիճան ունեցող եպիսկոպոսները կամ ծայրագույն վարդապետները:

Իսկ մարտի 16-ին Օշականի Սբ. Մեսրոպ Մաշտոց եկեղեցում տեղի ունեցավ ծայրագույն վարդապետական եւ մասնավոր վարդապետական աստիճանների տվչության արարողությունը՝ ձեռամբ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի միջեկեղեցական բաժնի պատասխանատու Տ. Եզնիկ եպս. Պետրոսյանի եւ Շիրակի թեմի առաջնորդ Տ. Միքայել եպս. Աջապահյանի:

Ըստ ձեռնադրության «Մաշտոցի» վարդապետական աստիճանի տվչության կարգը սահմանել է Հայ եկեղեցու մեծագույն վարդապետ Սբ. Գրիգոր Տաթեւացին: Եկեղեցական արարողության ընթացքում նորընծա վարդապետներին տրվեցին օձագլուխ գավազաններ իբրեւ վարդապետական աստիճանի եւ իմաստության խորհրդանիշ:

Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի տեղեկատվական համակարգ

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

Ս. ՀՈՎՍԵՓ Ա ՀՈՂՈՑՄԵՑԻ

Սկիզբը թիվ 3, 4

Ստեղծված ծանր պայմաններում կաթողիկոսը, եպիսկոպոսները, մարզպանն ու հայրենասեր նախարարները հրավիրեցին Արտաշատի նշանավոր ժողովը, որը եւ Հազկերտ Բ-ի կրոնափոխության առաջարկը մերժեց: Բարձրաստիճան հոգեւորականներից ժողովին մասնակցեցին կաթողիկոս Հովսեփ Հողոցմեցին, որը նաեւ Այրարատի եպիսկոպոսն էր, Անանիա Սյունյաց, Մուշե Արծրունյաց, Սահակ Տարոնի, Սահակ Ռշտունյաց, Մելիտե Մանծկերտի, Եզնիկ Բագրեւանդի, Սուրմակ Բզնունյաց, Թաթիկ Բասենի, Երեմիա Մարդաստանի, Գագ Վանանդի, Բասիլ Մոկաց, Եղբայր Անձեւացյաց, Տաճատ Տայոց, Քասուն Տուրուբերանի, Զավեն Մանանաղիի, Եղիշե Ամատունյաց, Երեմիա Ապահունյաց եպիսկոպոսները, բազմաթիվ քորեպիսկոպոսներ եւ երեցներ, որոնցից հիշատակվում են սուրբ Ղեւոնդը, Խորենը Մրենից, Դավիթը եւ Աղան Արծրունին: Հայոց մեծամեծներից ժողովին մասնակցեց 18 նախարար, որոնց մեջ էին Վասակ Սյունին, Ներշապուհ Արծրունին, Վրիվ Խորխոռունին, Վարդան Մամիկոնյանը եւ ուրիշներ:

Ժողովը քննության առավ երկու փաստաթուղթ՝ Հազկերտ Բ-ի թագավորական հրովարտակը՝ կրոնափոխության առաջարկով, եւ պարսից հազարապետ Միհրներսեհի կրոնափոխության հորդորական նամակը: Կտրուկ մերժելով պարսից թագավորի հավատուրացության առաջարկը՝ հայերն ընդունում էին իրենց հպատակությունը որպես պարտք եւ ոչ թե՝ մարդկային երկյուղի նշան: Սակայն միաժամանակ նշվում էր, որ իրենց հոգիների գյուտի կամ կորստյան համար նրանք ոչ թագավորի հոգածության կարիքն ունեն եւ ոչ էլ մտադիր են այդ հոգսը նրան թողնել: Ինչ վերաբերում էր զուտ կրոնական եւ վարդապետական խնդիրներին, ապա պատասխան նամակում նշվում էր, որ զրադաշտականությունը սուտ եւ ծաղրի արժանի է՝ ի տարբերություն իրենց քրիստոնեության, որն աստվածատուր եւ ճշմարիտ է: Հանգամանալից պատասխան է ուղարկվում նաեւ Միհրներսեհի հորդորական նամակին, որն ավարտվում էր ներքոհիշյալ խոսքերով. «Աւասիկ կամք զբոլոր մարմին տուեալ ի ձեռս քո, վաղվաղակի արա զինչ եւ կամիս, ի քէն տանջանք, եւ ի մենջ յանձնառութիւնք, սուր քո, եւ պարանոցք մեր» (Եղիշե):

Ինչպես եւ պետք էր սպասել, հայերի պատասխանից կատաղած Հազկերտ Բ արքայից արքան պահանջեց, որ հայ նախարարները ներկայանան Տիզբոն եւ բացատրություն տան: Տիզբոն կանչվեցին նաեւ վրաց եւ աղվանից նախարարները, որոնք նույնպես մերժողական պատասխաններ էին տվել թագավորի հավատուրացության հրովարտակին: Գիտակցելով, որ չգնալը պարզապես կդիտվի ապստամբություն, երեք երկրների նախարարներն ուղեւորվեցին Տիզբոն, ուր 450 թվականի ապրիլի 15-ին ներկայացան պարսից արքայից արքային, այն է «ի մեծի շաբաթու զատկին»: Չնայած իրենց անհողդողդ կեցվածքին՝ Վասակ Սյունին, Վարդան Մամիկոնյանը եւ մյուս նախարարները քաջ գիտակցում էին, որ հետագա համառ դիրքորոշումը լոկ կհանգեցնի իրենց մահապատժին՝ թողնելով իրենց հայրենիքները ղեկավարությունից զուրկ եւ անպաշտպան: Ուստի առերես նրանք ընդունում են զրադաշտականությունը եւ հնարավորություն ստանում վերադառնալու հայրենիք: Երկիր վերադարձող նախարարներին հարուստ նվերներ տվեցին, կազմակերպեցին խրախճանքներ: Սակայն պարսից արքունիքն էլ միամիտ չէր, ուստի Վասակ Սյունու երկու որդիները եւ Աշուշա վրաց բդեշխը պատանդ պահվեցին, որպեսզի նախարարների միտքը երկիր վերադառնալուց հետո չփոխվի: Հայ նախարարների հետ Հայաստան ուղարկվեց 700 մոգ, իսկ աղվանից նախարարների հետ՝ 300, որպեսզի կրոնափոխության գործն իրականացնեն:

Հարկ է նշել, որ սկզբում երկ-

րում տիրում էր պարզապես խուճապային կացություն: Կարծես թե չկար մեկը, որ երկրի ուժերն ի մի բերեր եւ դիմադրություն կազմակերպեր: Այս հուսահատ վիճակը տեսնելով՝ անգամ սպարապետ Վարդան Մամիկոնյանն իր եղբայրների եւ ընտանիքների հետ որոշեց անցնել Բյուզանդական կայսրություն: Ապստամբության առաջնորդ դարձավ Վասակ Սյունին, որը կես ճանապարհից ետ բերել տվեց Վարդան Մամիկոնյանին եւ նրա հարազատներին՝ խրախույս կարդալով, որ իրենք կարող են կայսրության եւ հոների օգնությամբ դիմակայել պարսիկներին: Ապստամբության քարոզի մեջ ներառվեց նաեւ եկեղեցին: Կաթողիկոսը եւ եպիսկոպոսները, ուրացության լուրն առնելով, գավառները քորեպիսկոպոսներ ուղարկեցին եւ ազատների ու հասարակ ժողովրդի շրջանում պարսկական իշխանություններին չհնազանդվելու լայն քարոզչություն սկսեցին: Կաթողիկոսի հանձնարարությունը հատկապես եռանդուն էր կատարում Ղեւոնդ Վանանդեցին, որը Սահակ Պարթեւի ժամանակներից տեղապահ էր հաստատված Բագրեւանդում: Ժողովուրդը նախարարների վերադարձից հետո՝ 25 օր շարունակ, նրանցից գործողություններ էր սպասում եւ համբերությունը կորցնելով՝ հավանաբար հուլիսի 2-ին, Ղեւոնդ Երեցի գլխավորությամբ, Անգղում հարձակվեց եկեղեցին կրակարանի վերածող պարսից մոգերի վրա, դաժան ծեծի ենթարկեց նրանց եւ կրակարանն ավերեց: Հայ հոգեւորականության շնորհիվ՝ ապստամբությունը տարածվեց երկրով մեկ, եւ մինչ այդ զգուշավոր դիրք բռնած նախարարներն անցան նրա գլուխ: Վասակ Սյունին, որ ապստամբության սկզբում վերջինիս փաստական ղեկավարն էր, մերժողական պատասխան ստանալով Բյուզանդիայի կայսրից եւ պատասխան չստանալով հոներից, հասկացավ, որ ապստամբության հաջողությունը դրված է հարցականի տակ, ուստի՝ փորձ արեց լեզու գտնել պարսից արքունիքի հետ, որը եւս ահաբեկված ժողովրդական լայն շարժումից՝ դեմ չէր ապստամբների հետ պատվավոր փոխզիջման գնալուն: Ի տարբերություն Վասակ Սյունու, որը կաշկանդված էր թե՝ իր մարզպանական պաշտոնից բխող պարտավորություններով եւ թե՝ զավակների պատանդությամբ, Վարդան Մամիկոնյանն ապստամբության հարցում արմատական կողմնորոշում որդեգրեց: Նրան եւ Վարդանանց օգնում էր Հայոց եկեղեցին ի դեմս կաթողիկոս Հովսեփ Հողոցմեցու եւ հայ հոգեւորականության:

Հայոց սպարապետը ձգտում էր հաջող ապստամբությամբ վերականգնել Հայոց թագավորությունը: Անհանգստացած սպարապետի օրավուր աճող հեղինակությունից՝ Վասակ Սյունին որոշեց ազատվել իր մրցակցից՝ պարսկական ուժերի միջոցով: Երբ պարսից զորքերի հարձակմանը ենթարկված աղվաններն օգնություն խնդրեցին հայերից, մարզպանը, սպարապետի գլխավորությամբ, հիմնականում ուխտապահ նախարարների վատ վարժեցված զորքերն ուղարկեց Աղվանք՝ միաժամանակ այդ մասին տեղյակ պահելով Ճորա մարզպան Սեբուխտ Նիխորականին: Սակայն Վարդան Մամիկոնյանը, անակնկալի բերելով պարսից մարզպանին, Լփնաս գետի հովտում՝ Խաղխաղ քաղաքի մոտ, հարձակվեց նրա զորքերի վրա եւ խայտառակ ջարդ տվեց: Ավելին, անցնելով Կուրը՝ Վարդան Մամիկոնյանն իր զորաբանակով ամենուրեք քշեց պարսկական զորքերին, գրավեց Ճորա պահակը՝ վերջինիս պաշտպանությունն ու ղեկավարությունը հանձնելով աղվանից Վահան իշխանին, եւ բանակցություններ սկսեց հոների հետ, որոնք խոստացան օգնել հայերին:

Մինչ սպարապետը փայլուն հաղթանակներ էր տանում Հայոց արեւելյան կողմերում եւ Աղվանքում, Վասակ Սյունին, օգտվելով իրեն ընձեռված դադարից, իշխանությունը վերցրեց իր ձեռքը եւ ժողովրդին կոչ արեց խաղաղվել, քանի որ արքայից արքան քրիստոնեությունը դավանելու ազատություն է շնորհում: Նրա կողմն անցան նաեւ նշանակալից թվով հայ հոգեւորականներ, որոնցից երեքի՝ Զանգակ Սյունու, Սահակ Զայնողի եւ Պետրոս Երկաթի անունները պատմությունը պահպանել է: Նրան միացան նաեւ նշանակալից թվով նախարարներ:

Շարունակությունը էջ 5

ՍՈՒՐԲ ՀՈՎՀԱՆ ՕՁՆԵՑԻ

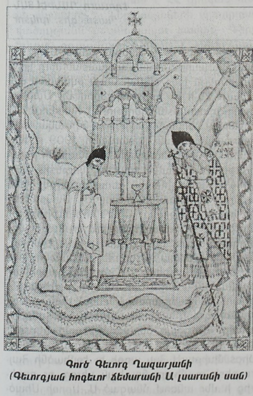

Գործ՝ Գեւորգ Ղազարյանի
(Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի Ա լսարանի սան)

«Հայրապետ սուրբ եւ անբիծ եւ ընտրեալ յորովայնէ,
սքանչելագործ վկայ եւ պարծանք ազգի առ Քրիստոս,
բարեխոսեա վասն մեր քո տօնողացս»:

Շարակնոց

Հայ Առաքելական Եկեղեցին ամեն տարի՝ Մեծ պահքի չորրորդ կիրակիին նախորդող շաբաթ օրը, տոնում է ս. Հովհան Իմաստասեր Օձնեցի հայրապետի հիշատակը: Նա մեր Եկեղեցու մեծագույն սրբերից մեկն է:

VIII դարի սկզբին, պատմական թոհուբոհի, երկփեղկման ու քայքայման վտանգներով լեցուն շրջանում, որպես փրկության փարոս, Լուսավորչի գահին բազմեց ս. Հովհան Օձնեցին: Աստվածային շնորհներով զարդարուն ու լեցուն այս հրաշագործ այրը դարձավ մշակը Հայ Եկեղեցու անդաստանի, որով պտղաբերում է Եկեղեցին դարեր շարունակ՝ դիմակայելով բազում նորանոր հարվածների:

Ս. Հովհան Օձնեցի հայրապետը ծնվել է 650-ական թվականներին Տաշիր գավառի Օձուն գյուղում՝ ազնվական ու բարեպաշտ ընտանիքում: Մանկության մասին ինքը սուրբն է վկայում, որ մտավարժ էր եւ բարի՝ հոգով, որովհետեւ ուներ վեհագույն մի վարժապետ, Աստծուց իրեն պարգեւված, հայր եւ հրահանգող հոգեւոր վարդապետությունների Թեոդորոս Քռթենավոր: Սուրբ Հոգու ազդմամբ աշակերտելով այդ մեծ ճգնավորին ու վարդապետին՝ հիմնավոր ու փայլուն կրթություն էր ստացել, որով եւ վաստակել էր Իմաստասեր մականունը: Մանկուց սիրել է խստակրոն կյանքը, ուսման մեջ եղել հանճարեղ, Սուրբ Գրքին չափազանց հմուտ, սուրբ վարքով սիրելի դարձել Աստծուն: Նա այնքան էր վարժ եւ այնքան սրբակյաց, որ Եղիա կաթողիկոսի մահից հետո՝ 717 թվականին, ընտրվում է Հայոց կաթողիկոս: Ս. Հովհան հայրապետը հույժ գեղեցիկ էր մարմնով, լի՝ ամեն առաքինություններով, վայելուչ հասակով եւ հոգով՝ առավել գեղեցիկ, իմաստասեր էր եւ սուրբ: Հանապազ տքնությամբ ու ճգնակեցությամբ, անքուն աղոթական գիշերներով էր պսակում վաղանցիկ կյանքը: Ուներ փարթամ ալեհեր մորուս, թիկնեղ ու լայնալանջ կեցվածք, իսկ արտաքինից մշտապես պճնազարդվում էր գունեղ եւ բանզգեստներով՝ խարտյաշ ոսկով ու անուշահոտությամբ օծելով մորուքը:

Սուրբ հայրապետն ինչպես ուսանել ու տեսել էր սրբերի վարքից ու մեծահամբավ վարդապետից, այնպես եւ ծառայում էր: Տերունական բոլոր տոները, սրբոց հիշատակությունների օրերը բազմահանդես ժողովրդով եւ շքեղազարդ պայծառությամբ էր կատարում՝ իր հետ միշտ առնելով նահանգների իշխաններին ու մեծամեծ նախարարներին:

Ս. Հովհանը ջանք չէր խնայում ժողովրդին ազատելու արաբների նորանոր ճնշումներից: Ժողովուրդը զրկվել էր նախարարներից, որոնցից մի մասը հրկիզվել էր Նախճավանի եկեղեցում, իսկ մի քանիսն էլ աքսորական էր դարձել: Հարկավոր էր ձեռք բերել քրիստոնեությունն ազատ պաշտելու իրավունքը, կանխել բռնի դավանափոխությունները, ետ վերցնել եկեղեցիներին պատկանող զավթված հողերը եւ իշխանության բերել աքսորյալ նախարարներին՝ հանձին Սմբատ Բագրատունու: Այս ամենով մտահոգված՝ 719-ին Հովհան Իմաստասեր Օձնեցին Օմար ամիրապետի հրավերով գնում է Դամասկոս: Երբ ամիրապետը տեսնում է նրան, սքանչացած հարցնում է, թե Քրիստոսն այսպես չի պճնվել, այլ շատ հեզ ու պարզ է եղել, ինչո՞ւ է նա այդպես զարդարված, որ նույնիսկ չեն համարձակվում հայվել: Սուրբը պատասխանում է, թե Քրիստոսն ու առաքյալները հրաշագործություններով ու զորությամբ են զարդարված եղել եւ փայլել են դրանցով: Ապա առանձին մնալով՝ ամիրապետին ցույց է տալիս մաշկի վրա հագած՝ այծի մազից պատրաստված քուրձը եւ նրա պատճառած վերքերը: Հայրապետի իմաստությամբ հիացած եւ հավատքի զորությունից ապշած ամիրապետը կատարում է Օձնեցու խնդրանքները եւ զորքով ետ ուղարկում Հայաստան: Ամիրապետի օժանդակությամբ Հովհան Օձնեցին դուրս է վռնդում երկրից հույն քաղկեդոնացիներին, գրչով ու սրով, ճառով ու գործով բարեկարգում երկիրն ու Եկեղեցին: Զայրացած հունաց պատրիարքը սպառնում է ս. Հովհանին, որ եռման ջրի մեջ կգցի նրան: Սակայն երբ Օձնեցին զորքով հալածում է հույներին եւ գերի վերցնում պատրիարքին, նրա առջեւ եռացող ջրով լի մի մեծ կաթսա է դնում ու մի խաչ է մեջը գցում ասելով, որ եթե այնքան ճշմարիտ է նրա դավանածը, ապա թող հանի այդ խաչը: Անբախտ պատրիարքը փորձում է, սակայն ձեռքը խաշվում է, իսկ սուրբ Հովհանը խաչակնքում է կաթսան եւ անվնաս դուրս հանում խաչը եռացող ջրից: Այս հրաշքից ազդված հույները թողնում են իրենց դավանանքը՝ դառնալով ճգնավոր:

Սուրբ Հովհան Օձնեցին 720-ին գումարում է Դվինի եւ 726-ին Մանազկերտի եկեղեցական ժողովները, որոնցով եւ ավարտվում է Հայ Եկեղեցու ազգայնացումը, միավորվում են Եկեղեցու արեւելյան եւ արեւմտյան հատվածները, դաշինք է հաստատվում հայ-ասորական Եկեղեցիների միջեւ, կանոնակարգվում է ծեսը, գեղեցկանում են ժամերգությունները ու արարողությունները լրացվելով ու ավելացվելով քաղցրահնչյուն նոր շարականներով:

Սուրբ Հովհան Օձնեցի կաթողիկոսի գործունեության մեջ կարեւոր տեղ է գրավում «Կանոնագիրք Հայոց»-ի կազմումը, որն ըստ էության եկեղեցական բարեփոխումների ամփոփումն ու հաստատումն էր: Այն Հայ Եկեղեցու դավանանքը քաղկեդոնականության եւ աղանդավորական ու հերձվածողական տարբնույթ ազդեցություններից հեռու պահելու լավագույն ձեւն էր: Կանոնագիրքը «լուսաշավիղ ճանապարհ» էր առ Աստված ի հնազանդություն Քրիստոսի ընդհանուր հավատացյալների:

Շարունակությունը էջ 6

ՀԱՅ ԱԶԳԻ ԾՆՆԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀԱՅԿ ՆԱՀԱՊԵՏ

Սկիզբը թիվ 3

Մովսես Խորենացին (V դար) սկզբնաղբյուրներից քաղել է այն, ինչ ծառայում էր բուն նպատակին՝ Հայոց ամբողջական պատմության շարադրանքին՝ սկսելով հայոց ազգաբանությունից՝ ծագումնաբանությունից: Ինչպես պատմահայրն է նշել. «Մեր նպատակն է ոչ թե պատմությունն ամբողջությամբ գրել, այլ աշխատել ցույց տալ մեր առաջին եւ բուն հին նախնիներին»:

Պատմահոր համար չկա այլ առանձնաշնորհ, քան ճշմարիտ աստվածապաշտությունը, այլ նվիրում, քան հայրենիքի ազատությունը, այլ երախտիք, քան ազգանվեր գործունեությունը: Եվ այդ ամբողջի մարմնավորումն է Հայկը, որին մեծ սիրով ու ակնածանքով ներկայացրել է Մովսես Խորենացին:

Խորհրդապաշտական իմաստով Հայկ նահապետը մեր ազգային տոհմաբանության հիմնադիրն է, եւ նրա մասին պատմության միջոցով պատմահայրը ցույց է տվել հայոց տեղը մարդկության՝ աստվածաշնչյան տոհմաբանության մեջ:

Հայ ազգի տեղը մարդկության պատմության մեջ աստվածաշնչյան ոգով ցույց տալու համար պատմահայրը նախ հաբեթյան տոհմածառի Թորգոմի ճյուղից սերված է համարել Հայկի տոհմաբունը, այնուհետեւ պատկերավոր ոճով նրան ներկայացրել է բաբելոնյան աշտարակաշինության միջավայրում այն պահին, երբ խառնաշփոթ է սկսվում այնտեղ. «Ինչ-որ ահագին եւ աստվածային հողմ փչելով՝ կործանում է աշտարակը եւ մարդկանց յուրաքանչյուրին տալիս է մյուսներին անհասկանալի լեզուներ, որով նրանց մեջ աղմուկ եւ շփոթություն է ընկնում: Սրանցից մեկն էր եւ հապետոսյան Հայկը, հաստ աղեղով ու հզոր նետաձիգ, անվանի եւ քաջ նախարար» (Մովսես Խորենացի, «Հայոց պատմություն», 1961, էջ 98):

Մովսես Խորենացին մեր բուն հին նախնիների պատմությունն սկսում է Հայկ նահապետով՝ նկարագրելով նրա կերպարը. «Հայկը գեղապատշաճ եւ թիկնավետ, քաջագանգուր, խայտակն եւ հաստաբազուկ: Սա քաջ եւ երեւելի եղավ հսկաների մեջ, դիմադրող բոլոր նրանց, որոնք ձեռք էին բարձրացնում բոլոր հսկաների եւ դյուցազունների վրա տիրապետելու»: Իսկ ո՞վ էր գլխավորում խավարի այդ հսկաների սերունդը: Պատմահոր բնութագրմամբ՝ «անհեթեթ, հաղթանդամ, վիթխարի մարդիկ, որոնք ամբարտավանությամբ հղանալով՝ ծնան աշտարակաշինության ամբարիշտ խորհուրդը, որը եւ ձեռնարկեցին իրագործելու»: Նրանց գլխավորն էր Բելը, որը ռազմատենչ վաչկատուն ցեղերի մեջ խորհրդանշել է պատերազմի, ավերի եւ թալանի «տիրոջ» գաղափարը, եւ որի անունը որոշ լեզուներում պահպանել է հենց «պատերազմ» իմաստը: Ահա նրա դեմ էր դուրս գալիս Հայկը՝ չհանդուրժելով չարի բռնավորությունը:

Մովսես Խորենացին գրել է. «Հայկը, խրոխտանալով ձեռք բարձրացրեց Բելի բռնավորության դեմ այն ժամանակ, երբ մարդկային ազգը տարածվում էր ամբողջ երկրի լայնության վրա, բազմակույտ հսկաների, անչափ կատաղիների եւ ուժեղների մեջ»: Հայկը միայնակ, ըստ պատմահոր ընկալման, գերագույն չարքի դեմ էր ելել, քանզի «այս ժամանակ ամեն մի մարդ, կատաղած, սուրն ընկերի կողն էր կոխում, ձգտում էին մեկը մյուսի վրա տիրելու, Բելին պատահմամբ հաջողվեց, բռնանալ եւ ամբողջ երկիրը գրավել»: Հայկի կռիվը Բելի հետ Բաբելոնում չէր:

Մովսես Խորենացին չի գրել Հայկի ծննդավայրի մասին, սակայն նրա հոգեւոր ակունքները վկայված են Նոյյան տապանի խորհրդապաշտության երկրում՝ Արարատի լեռներում: Այստեղ են Հայկի տոհմածառի արմատները, այստեղ է, որ չարը՝ ի դեմս Բելի, պետք է գտներ իր վախճանը:

Հայկը, չկամենալով հնազանդվել Բելին, ինչպես գրել է պատմահայրը. «Բաբելոնում Արամանյակ որդին ունենալուց հետո, չվեց գնաց Արարատի երկիրը, որ գտնվում է հյուսիսային կողմերում, իր որդիներով, դուստրերով, եւ որդիների որդիներով, զորավոր մարդկանցով՝ թվով մոտ երեք հարյուր հոգի, եւ ուրիշ ընդոծիններով, նրան հարած եկվորներով եւ բոլոր տուն ու տեղով: Գնում բնակվում է մի լեռան ստորոտում, դաշտավայր տեղում, որտեղ ապրում էին սակավաթիվ մարդիկ առաջուց ցրվածներից: Հայկը նրանց իրեն հնազանդեցնելով՝ այնտեղ կալվածական բնակելի տուն է շինում եւ տալիս է առաջնություն Կադմոսին՝ Արամանյակի որդուն»:

Հայկական լեռնաշխարհի առաջին անունները կապվում են մեր անվանադիր նախնի Հայկի հետ: Հայկը գալիս «բնակվում է մի բարձրավանդակ դաշտում եւ այս լեռնադաշտի անունը կոչում Հարք, այսինքն՝ այստեղ բնակվողները հայրերն են Թորգոմի ազգի տան: Շինում է եւ մի գյուղ, որն իր անունով կոչում է Հայկաշեն» (նույն տեղում, էջ 99):

Մովսես Խորենացու հաղորդումները Հայկի մասին ամբողջանում են մի հայ՝ անանուն հեղինակի գրվածքի շնորհիվ, որը պահպանվել է VII դարի պատմիչ Սեբեոսի Պատմությունում: Անանունը գրել է. «Այն ժամանակ Բաբելոնում թագավորեց հսկա որսորդ Տիտանյան Բելը..., որը իր ամբարտավանության հպարտությամբ իր պատկերը կանգնեցրեց եւ պատվիրելով երկրպագել իբրեւ աստծու եւ զոհ մատուցել: Եվ արագորեն բոլոր ազգերը կատարեցին նրա հրամանը: Սակայն Հայկ անունով մեկը, ազգերի նահապետը, չհնազանդվեց նրան ծառայելու, եւ իր տանը չկանգնեցրեց նրա պատկերը, եւ չմեծարեց նրան աստվածորեն շքով: Եվ նրա անունն էր Հայկ, որի հանդեպ ծնվեց Բել արքայի թշնամանքը» («Պատմութիւն Սեբէոսի», Երեւան, 1979, էջ 49):

Բելի հպարտությամբ ամբարտավանության արդյունքն էր իր պատկերին երկրպագելու հրամանը, որը կռապաշտություն էր: Հատկանշական է, որ Հայկը միակն էր, որ մերժեց թե՛ Բելի տիրապետությանը ենթարկվելը եւ թե՛ կռապաշտությունը:

Բելը, տեսնելով Հայկի անհնազանդությունը, փորձում է նրան համոզել, ինչի մասին պատմում է Մովսես Խորենացին. «Երբ Տիտանյան Բելը իր թագավորությունն ամենքի վրա հաստատեց, ապա իր որդիներից մեկին հավատարիմ մարդկանց հետ ուղարկեց հյուսիսային կողմը Հայկի մոտ, որ նա հնազանդվի եւ խաղաղությամբ ապրի: «Դու ցուրտ սառնամանիքների մեջ բնակվեցիր, ասում է, սակայն տաքացրու եւ մեղմացրու քո հպարտ բնավորության ցուրտ սառնությունը եւ ինձ հնազանդվելով խաղաղ ապրիր, որտեղ որ կհաճես իմ երկրում բնակվելու»: Հայկը Բելի պատգամավորներին ետ է դարձնում խստությամբ պատասխանելով»:

Բելը մի հսկա ամբոխ է ժողովում Հայկի դեմ եւ «հետեւակ զորքի մեծ բազմությամբ գալիս հասնում է հյուսիս՝ Արարատի երկիրը, Կադմոսի տան մոտ: Կադմոսը փախուստ է տալիս Հայկի մոտ՝ իրենից առաջ արագավազ սուրհանդակներ ուղարկելով: «Գիտցած եղիր ասում է, ով մեծդ դյուցազունների մեջ, որ Բելը դիմում գալիս է քո վրա հավերժական քաջերով եւ երկնադեզ հասակով կռվող հսկաներով: Եվ ես իմանալով, որ նա մոտեցել է իմ տանը՝ փախա եւ ահա տագնապահար գալիս եմ քեզ մոտ: Ուրեմն շտապիր մտածել, ինչ որ անելու ես» (Մովսես Խորենացի, էջ 100):

Հայկը պետք է դիմադրեր Բելի ահռելի ամբոխին: Թվով նվազ՝ անձոռնի, անհավաս ամբոխի դեմ, ճշմարիտ աստվածպաշտությամբ՝ կռապաշտության դեմ, ազատասիրությամբ՝ բռնակալության դեմ, արժանապատվությամբ՝ ամբարտավանության դեմ: Պատմահայրը Հայկի մասին ջերմությամբ գրել է. «Այս ժամանակ ուժեղ ու խոհեմ հսկան՝ քաջագանգուր խայտակնը, շտապով հավաքում է իր որդիներին ու թոռներին, թվով շատ նվազ, քաջ եւ աղեղնավոր մարդկանց, եւ ուրիշ մարդկանց, որ իրեն էին ենթարկվում, գնում հասնում է մի ծովակի ափ»: Վանա լճի ափից Հայկը ուղերձ է ուղարկում Բելին, ինչպես գրել է Անանունը: Հավատարիմ իր պայքարի արդարությանը՝ Հայկը նախազգուշացնում էր. «Ինչո՞ւ ես համառելով գալիս իմ հետեւից, վերադարձիր այնտեղից քո տեղը, որպեսզի այստեղ չմեռնես իմ ձեռքից, քանի որ իմ նետը չի վրիպի»: Սակայն Բելն իր ամբարտավանության մեջ համառում է՝ առաջարկելով, որ Հայկն անցնի իր տանը ծառայության: Հայկի պատասխանը վերջնական էր եւ ոչնչացնող. «Շուն ես դու եւ շների երամակից՝ դու եւ քո ժողովուրդը: Եվ այդ պատճառով այսօր իսկ քո վրա կթափվեն իմ նետերը» (Սեբեոս, էջ 50):

Հայկն իր զորքը նախապատրաստում է վճռական ճակատամարտի:

Էդուարդ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր

Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ԱԶՆՎԱԳՈՒՅՆ ՀԱՐԱԶԱՏԸ՝

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇՅԱՆ

Այս օրերին հայ ժողովուրդը, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը ջերմությամբ եւ խանդավառությամբ են նշում մեծ բարերարի ծննդյան 160-ամյակը: Արեւելյան Հայաստանում բարեգործական շարժումը գրեթե հասակակից էր Ալեքսանդր Մանթաշյանին, որին նախախնամությունը սահմանել էր լինել այդ գործի առաջամարտիկներից մեկը, նպաստել գրականության ու արվեստի զարգացմանը, հրատարակչական աշխատանքների աշխուժացմանը: Ալ. Շիրվանզադեն, որ մոտ հարաբերությունների մեջ էր նշանավոր բարերարի հետ, նրա մահվան տխուր առիթով ընդգծում էր. «Ինչպես բանաստեղծն իր երկը հորինելիս չգիտե ով պիտի կարդա այն, ինչպես երաժիշտը նվագելիս չի հոգում, թե ովքեր են լսողները, նույնպես Մանթաշյանը հաճախ սփռում էր իր բարիքներն աջ ու ձախ, առանց հաշվի: Այս է իրական բարեգործությունը»: Դա մարդկային այն տեսակն է, որ չի կարող երջանիկ լինել միայն իր բարեկեցությամբ, չի կարող հանգիստ խղճով տեսնել ուրիշների թշվառությունը: Ուստի մշակութային ձեռնարկումներին ու ստեղծագործողներին, սովորողներին սատարելուց բացի, Մանթաշյանն օգնության ձեռք էր մեկնում նաեւ կարիքավորներին:

Իր գործունեությունն սկսելով մանուֆակտուրայի առեւտրի մեջ 1887 թ. հոր մահից հետո, որոշում է գնալ Բաքու եւ դրամագլուխ ներդնել նավթարդյունաբերության մեջ: Այդ քայլը մեծ հաջողություն եւ ճանաչում բերեց նրան:

Ալ. Մանթաշյանի հետագա գործունեությունն ընթացել է վերոհիշյալ երկու ուղղություններով՝ առեւտուր եւ բարեգործություն: Ընդ որում՝ նա չի բավարարվում Կովկասի հայոց բարեգործական ընդհանուր միության հիմնադիր եւ հիմնական անդամներից մեկը լինելով, զուգահեռաբար եւ մշտապես անում է մասնավոր բարեգործություններ: Թիֆլիսի դրամատիկական ընկերությունը վայելել է նրա հոգատարությունը: Նա է հիմնել Թիֆլիսի առեւտրային դպրոցը, նախաձեռնել այդ դպրոցի շենքի կառուցումը: Նրա ծախսով է կառուցվել Թիֆլիսի Ներսիսյան հոգեւոր դպրոցի շենքը: Նա եղել է Թիֆլիսի ռեալական դպրոցի հոգաբարձու՝ այնտեղ եւս ունենալով իր ծանրակշիռ ներդրումները: Ավելին, հանրահայտ է, որ նա միջոցներ է տրամադրել նաեւ այլ ազգերի կրթական, հասարակական կազմակերպություններին ու ձեռնարկումներին: Նա է 1902 թ. կառուցել Փարիզի հայոց անզուգական եկեղեցին:

Ժամանակակիցների վկայությամբ՝ նա մեծ հարգանք էր տածում հոգեւորականության նկատմամբ, հատուկ ակնածանքով էր վերաբերվում հոգեւոր առաջնորդներին, տարեց հոգեւորականներին համարում էր Հայ եկեղեցու գլխավոր ավանդապահներ: Մանթաշյանը մեծ հարգանք էր վայելում ամենուրեք իբրեւ ճշմարիտ հայրենասեր ու քաղաքացի, իբրեւ չափավոր ու համեստ ապրելակերպի հետեւորդ, չէր սիրում շքեղություն ու պերճանք եւ, ինչպես բազմիցս հավաստել են համաքաղաքացիները, սեփական կառք չուներ եւ հաճախ օգտվում էր հասարակական փոխադրամիջոցներից:

Շուրջ երեք տասնամյակ նրա ուշադրության կենտրոնում են եղել հայոց կրթական հաստատությունները, մանկավարժներին ու աշակերտներին իր ջերմ վերաբերմունքով քաջալերել է այն գիտակցությամբ, որ երիտասարդների ուսման որակն է ապահովում ազգի ապագան, որ առանց դպրոցի ու գիտության ժողովուրդն ու հայրենիքը դատապարտված են չգոյության:

Հարկ է նշել, որ Ալեքսանդր Մանթաշյանի հարաբերությունները Ս. Էջմիածնի հետ սկսվել են Գեւորգ 4-րդ կաթողիկոսի օրոք:

1908 թ. հունվարին կաթողիկոսական տեղապահ Գեւորգ արքեպիսկոպոս Սուրենյանցը նամակով դիմում է Մանթաշյանին՝ Մայր տաճարի վերանորոգության աշխատանքները կազմակերպելու խնդրանքով: Նույն թվականի փետրվարի 26-ի իր պատասխանով Ալ. Մանթաշյանը պատրաստակամություն է հայտնում անմիջապես ձեռնամուխ լինելու նվիրական այդ պարտականության կատարմանը: 1909 թ. հուլիսին Ալ. Շիրվանզադեն, Մանթաշյանի թելադրությամբ, նամակով դիմում է Նորընտիր Մատթեոս Բ կաթողիկոսին՝ առաջարկելով Էջմիածնում վեհարան կառուցել՝ Ալ. Մանթաշյանի հոգածությամբ: «Բարենորոգութիւնը՝ թէ ներքին եւ թէ արտաքին,-գրում էր նշանավոր վիպասանը,-անշուշտ սկսուելու է Էջմիածնից, իսկ եւ ապա տարածուելու է ամենուրեք»:

Շուտով Մատթեոս Բ Իզմիրլյան կաթողիկոսը նամակ է հղում մեծանուն բարերարին, գնահատանքի իր խոսքն է ասում Մայր տաճարի նորոգման աշխատանքների կապակցությամբ: «Ձեր այդ ձեռնարկութեամբ,-շեշտում է Հայրապետը,-պէտք է ուրախացնէք եւ ընդմիշտ մխիթարէք Հայ ազգի եւ Էջմիածնի Հայրապետի ու միաբանութեան սիրտը, որ դարերից ի վեր անշուք մնացած Ս. Աթոռի Միածնաէջ Տաճարը Ձեր Գերազանցութեան շնորհիւ պէտք է իւր անուան արժանի վայելուչ ձեւը ստանայ թէ դրսից եւ թէ ներսից»: Այնուհետեւ նամակի հեղինակն անդրադառնում է վեհարանի կառուցման խնդրին, հանգամանորեն հիմնավորում դրա կարեւորությունը եւ առաջարկում. «Գերազնիւ պատուական Հայորդի, Հայոց Հայրապետի մի համեստ եւ վայելուչ նոր բնակարանի շինութեան ձեռնարկութիւնը յուսալով Ձեզնից, Հայրապետական պարտք կը դնեմ, որ յանձն առնէք եւ քաղցրութեամբ կատարէք այդ պարտքը, փոխարէն ստանալով Հայոց Հայրապետի օրհնութիւնը եւ Հայոց ազգի սրտագին շնորհակալութիւնը՝ սերունդէ սերունդ համայն հայութեան սրտում վառ պահելով Ձեր եւ Մանթաշեանց մեծանուն բարերար տոհմի անմահ քաղցր յիշատակը»:

Շարունակությունը՝ էջ 8

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

Ս. ՀՈՎՍԵՓ Ա ՀՈՂՈՑՄԵՑԻ

Սկիզբը՝ էջ 3

Գույժն առնելով՝ Վարդան Մամիկոնյանը կտրուկ վերադարձավ Հայաստան 450 թվի ուշ աշնանը եւ ստիպեց, որ Վասակ Սյունին ապավինի Սյունյաց աշխարհի ամրություններին: Սակայն Վարդան Մամիկոնյանը պատերազմի անհրաժեշտ պատրաստությունների բացակայության պատճառով ստիպված եղավ բանակը ժամանակավորապես ցրել: Հավանաբար նույն թվականին կամ 451 թվականի սկզբներին ապստամբ նախարարները նրան թագավոր հռչակեցին, որի մասին տեղեկություն է պահպանել Թովմա Արծրունու պատմությունը:

Գիտակցելով ապստամբների ծանր կացությունը՝ Վարդան Մամիկոնյանը փորձեց գերի վերցրած եւ քիչ թե շատ վստահելի մի նշանավոր պարսիկի միջոցով հարաբերություններ հաստատել պարսից արքունիքի հետ, սակայն առանձին հաջողության չհասավ: Հազկերտ Բ արքան 451 թ. գարնանը մի մեծ բանակ ուղարկեց Հայաստան՝ Մուշկան Նյուսալավուրտ զորավարի հրամանատարությամբ: Արդեն որպես հայոց թագավոր՝ Վարդան Մամիկոնյանն էլ 66 հազարանոց բանակով շարժվեց դեպի Ավարայրի դաշտ, որտեղ էլ Տղմուտ գետի ափին մայիսի 26-ին տեղի ունեցավ Ավարայրի նշանավոր ճակատամարտը: Չնայած Ղազար Փարպեցու այն խոսքերին, թե ապստամբները լոկ մարտիրոսության էին ձգտում, իրականում Վարդան Մամիկոնյանը նպատակ ուներ հաղթելու, որովհետեւ նահատակվելու կամ մարտիրոսանալու համար ոչ մի կարիք չունեին 66 հազարանոց բանակ հավաքելու: Առավել եւս՝ եթե ի նկատի ունենանք, որ նրանց մեջ կային մարդիկ, որոնք մարտադաշտ էին եկել ոչ թե կամովի, այլ հարկադրաբար (Ղազար Փարպեցի):

Նախքան ճակատամարտը զորքի առաջ քաջալերական ելույթներ ունեցան կաթողիկոս Հովսեփ Հողոցմեցին, Ղեւոնդ երեց Վանանդեցին եւ Վարդան Մամիկոնյանը: Չնայած համառ եւ տոկուն պայքարին եւ պարսից զորքերի տված մեծաքանակ զոհերին՝ 3544 սպանված, հայկական զորքերին եռապատիկ գերազանցող պարսկական բանակը հաղթանակ տարավ, իսկ Վարդան Մամիկոնյանը եւ շատ նախարարներ ու ազատներ զոհվեցին ռազմի դաշտում: Հայերը ճակատամարտում տվեցին 296 զոհ՝ 9 զորավար եւ 287 զինվոր (Եղիշե): Ղազար Փարպեցին զոհերի թիվը հաշվում է 285 մարդ՝ 9 զորավար եւ 276 զինվոր: Հետագա մարտական գործողությունների հետեւանքով, ըստ Եղիշեի, հայերից զոհվեց եւս 740, իսկ համաձայն Ղազար Փարպեցու՝ 750 մարդ, որով հայերի կորուստը ողջ կռիվների ընթացքում կազմում է 1036 կամ 1035 զինվորական:

Ս. Մուրադյան
«Հռիփսիմեի վանքը»

Ապստամբական զորամասերը նահանջելով ցրվեցին երկրի տարբեր կողմերը: Արտագի ամրոցներից մեկում ամրացավ հազարի չափ զինվոր Բակ զորավարի հրամանատարությամբ, որոնց միացել էին կաթողիկոս Հովսեփ Հողոցմեցին եւ Ղեւոնդ երեցը: Ամրոցը շուտով պաշարվեց պարսկական զորքերի կողմից: Բակ զորավարը 700 զինվորներով կարողացավ ճեղքել թշնամու շղթան եւ հեռանալ, իսկ կաթողիկոսն ու Ղեւոնդ երեցը իրենց փոքրաթիվ զորամասի հետ, սննդամթերքի սպառվելուց հետո ստիպված եղան հանձնվել թշնամուն: Զինվորականները սրի քաշվեցին, իսկ հոգեւոր անձինք գերի վերցվեցին: Ձերբակալվեցին նաեւ Արշեն երեցը՝ Կապույտ լեռան բերդի մոտ, արտաշատցի Սամվել քահանան, Աբրահամ սարկավագը, Բասենի Թաթիկ եպիսկոպոսը եւ շատ ուրիշներ: Հայոց մարզպան նշանակվեց Ատրոզմիզդ Արշականը, իսկ Վասակ Սյունին կանչվեց Տիզբոն:

Ատրոզմիզդ մարզպանին հանձնարարվել էր երկիրը սիրով ենթարկել եւ քրիստոնեական դավանանքի ազատություն տալ բոլորին: Եվ իրոք եկեղեցիների բացումը եւ ազատ դավանելու իրավունքը ապահովվեցին, սակայն երբ ապստամբության մասնակից հոգեւորականները եւ նախարարները, հավատալով մարզպանի հայտարարություններին, ներկայացան նրան, ուխտադրուժ կերպով ձերբակալվեցին եւ ուղարկվեցին Պարսկաստան:

452 թվի սկզբներին պարսից արքունիքը դատ սկսեց ապստամբ իշխանների եւ հոգեւորականների դեմ: Հոգեւորականները դաժան ծեծի ենթարկվեցին եւ շղթայակապ ուղարկվեցին բանտ՝ մինչեւ արքունի դատավճիռը: Վասակ Սյունին, որին պարսից արքունիքը մի կերպ հանդուրժում էր ապստամբության ընթացքում, ճանաչվեց մեղավոր, նետվեց մահապարտների բանտը, ենթարկվեց տանջանքների եւ բանտում էլ մահացավ: 9 եկեղեցական եւ 37 նախարար աքսորվեցին Վրկանից աշխարհ, որտեղ գտնվում էին կապանքների մեջ: Բանտարկությունը տեւեց ավելի քան 2 տարի՝ մինչեւ 454 թվականի ամառ: Աքսորվածների մեջ էր կաթողիկոս Հովսեփ Հողոցմեցին: Կաթողիկոսական աթոռը թափուր մնաց, եւ 452 թվին կաթողիկոս ձեռնադրվեց Մելիտե Ա Մանազկերտցին:

454 թ. սկզբին կրկին պատերազմ սկսվեց Քուշանաց եւ Պարսից պետությունների միջեւ: Հազկերտի հրամանով աքսորյալ բանտարկվածները տարվեցին Ապար աշխարհ եւ կրկին բանտարկվեցին Նյուշապուհի բերդում: Պարսից թագավորի հրամանով նահատակվեցին Սամվել քահանան, Աբրահամ սարկավագը, որոնք Այրարատի Արած գյուղից էին, Թաթիկ եպիսկոպոսը, Սահակ եպիսկոպոսը, Մուշեն, Արշենը, Քաջաջը, Ղեւոնդ երեցը: Հիշյալ հոգեւորականների հետ գլխատվեց նաեւ Հովսեփ Հողոցմեցի կաթողիկոսը՝ 454 թվի հրոտից ամսի 25-ին կամ հուլիսի 25-ին: Կյանքից հեռացավ Հայոց եկեղեցու նշանավոր նվիրյալներից մեկը, որը թեպետեւ մեզ աշխատություններ չի թողել, սակայն անմահացրել է իր անունը Վարդանանց պատերազմին իր մասնակցությամբ եւ աննկուն հայրենասիրությամբ:

Բաբկեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆ.

ՀԱՅՈՑ ՊԱՅՔԱՐԻ, ԶԵՆՔԻ ԵՎ ՄՏՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

(ուսումնական նոր ձեռնարկ)

ՀՀ պաշտպանության նախարարության պատվերով պատմաբանների մի խումբ, պատմ. գիտ. դոկտոր Էդ. Դանիելյանի գլխավորությամբ, լույս է ընծայել «Հայրենիք եւ ծառայություն» ուսումնական ձեռնարկը:

Այն նախատեսված է ՀՀ զինված ուժերի սպաների եւ ենթասպաների պատրաստվածությանն օժանդակելու համար: Գիրքը խիստ օգտակար կարող է լինել նաեւ պատմաբաններին ու հասարակագետներին, ընթերցող լայն հասարակայնությանը:

Իր կառուցվածքով, բովանդակության եւ հարցադրումների թարմությամբ՝ սույն ձեռնարկը զգալի չափով նորություն է մեզանում:

Առաջին գլուխը նվիրված է հայոց բնաշխարհին, որում նշվում է, որ Հայկական լեռնաշխարհը մարդկային քաղաքակրթության հնագույն օջախն է, ինչի վկայությունն են հնագիտական հուշարձանները եւ վաղնջական ժամանակներից Հայաստանի բարձրագույն գագաթ Արարատի՝ մարդկության փրկության եւ աշխարհով սփռվելու կենտրոն համարվելն Աստվածաշնչում:

Երկրորդ՝ «Հայոց բնօրրանը» գլխում ներկայացված են քաղաքակրթության բնօրրան համարվող Հայաստանի էթնո-հոգեւոր ակունքները: Արվում է այն արժեքավոր բնութագրումը, ըստ որի՝ աստվածապաշտության ճշմարիտ վկայություններով, պատմամշակութային արժեքներով եւ դրանք ստեղծած հասարակության զարգացման մակարդակով՝ Հայաստանն իր ուրույն տեղն ունի հնագույն եգիպտական, շումերական, միջերկրածովյան եւ առհասարակ հին աշխարհի քաղաքակրթությունների շարքում: Հայոց վաղնջական էթնիկական պատմությունը վկայված է Հայաստանի նյութական եւ հոգեւոր մշակույթով, որի ստեղծողները պատկանում են արմենոիդ կոչվող մարդաբանական տիպին:

Ձեռնարկի հեղինակները, քննելով հնդեվրոպական լեզվաընտանիքին պատկանող ժողովուրդների նախահայրենիքի հարցը, այն կարեւոր հետեւությանն են հանգում, որ հնդեվրոպացիների նախահայրենիքը նոր քարի դարում գտնվել է Առաջավոր Ասիայում եւ ընդգրկել Հայկական լեռնաշխարհն ու շրջակա տարածքները: Հայկական լեզվաճյուղին պատկանող ցեղերը մնացին իրենց բնօրրանում՝ Հայկական լեռնաշխարհում: Իսկ հնդեվրոպական մյուս լեզվաճյուղերին պատկանող ցեղերը տարածվեցին զանազան ուղղություններով:

Թարմ հայացքով մանրամասնելով հայոց թագավորությունների գոյության եւ գործունեության հիմնական փուլերը՝ ընդհանրացվում է, որ մ. թ. ա. III-I հազարամյակների ընթացքում Հայաստանն իր զարգացած պետականությամբ դասվեց աշխարհի հզորագույն եւ առաջատար երկրների շարքը:

Միանգամայն իրավացիորեն Ուրարտական (Արարատյան) թագավորության գոյությունը դիտարկվում է հայոց պետականության զարգացման ընդհանուր հոլովույթի մեջ:

Նույն ճշմարտացիությամբ Երվանդյանները եւ Արտաշեսյանները ներկայացված են որպես միեւնույն նախնիների արքայատոհմի՝ Հայկազունիների ճյուղեր:

Բավական լայն ծավալով եւ նորարարական շնչով շարադրված է Հայաստանում քրիստոնեության ընդունման պատմական ընթացքը՝ սկսած Հայոց Միջագետքի Աբգար թագավորի եւ Քրիստոսի միջեւ եղած նամակագրությունից:

Մանրամասնվում են Հայոց աշխարհում առաջինը գործած Քրիստոսի երկու աշակերտների՝ Թադեոս եւ Բարթողոմեոս առաքյալների քարոզչական գործունեության ուղիները՝ ընդգծելով, որ Հայ Առաքելական Եկեղեցու հիմքը դրվել է I դարի առաջին կեսին՝ Արտազի եպիսկոպոսական աթոռով: Հայոց հոգեւոր կյանքը նույնպես քրիստոնեության ընդունմամբ ազատվեց նախորդ շրջանում «անիշխանության տարիներին», Սասանյանների կողմից բռնությամբ պարտադրված զրադաշտական մղձավանջից, իսկ մոգերի կողմից քանդված հայոց ազգային տաճարների եւ նրանց տեղը կառուցված ատրուշանների փոխարեն Ս. Գրիգոր Լուսավորչի մաքրագործություններից հետո բարձրացան քրիստոնեական սրբավայրերը: Վկա՝ Ս. Էջմիածնի Մայր տաճարի հիմքում հայտնաբերված ազգային տաճարի հետքերը:

Ձեռնարկում պատշաճ տեղ է հատկացված հայոց ազգային-ազատագրական պատերազմների լուսաբանությանը:

«Սուրբ Վարդանանք. «Հայոց պատերազմը» 450-451 թվականներին» խորագրի ներքո բացահայտվում են այն շարժիչ ուժերը, որոնք մեր նախնիներին մղեցին քաջակորով ընդվզման:

Իսկ այդ շարժիչ ուժերը գտնվում էին հայոց դարավոր հավատքի ակունքներում, եւ իզուր չէ ժամանակի պատմիչ Եղիշեն «Հայոց պատերազմը» սերունդներին ավանդել որպես հայրենիքի եւ քրիստոնեական հավատքի ազատության համար մղված սրբազան պատերազմ:

Ձեռնարկը բաղկացած է քսանմեկ գլխից (շարադրանքը հասցված է մինչեւ մեր օրերը): Առանձին գլուխ է հատկացված Հայաստանի առաջին հանրապետության բանակի կազմավորմանը:

Ի տարբերություն Հայոց պատմությունը ներկայացնող այլ ձեռնարկների եւ դասագրքերի, սույն ձեռնարկում միանգամայն նորություն է «Զինծառայողների հոգեբանական պատրաստվածությունը» (գլուխ 19) եւ «Հայ զինվորականության պատվո վարքականոնը» (գլուխ 20) բաժինների առկայությունը:

Հատկապես վերջին բաժնում հանգամանորեն ներկայացված են հայ զինվորականության պատվո վարքականոնի հիմնադրույթները IV-V դարերում, տարվում են ուշագրավ զուգահեռներ սամուրայական (ճապոնական), ասպետական (եվրոպական) եւ հայ զինվորական վարքականոնների միջեւ:

Հենվելով պատմիչ Փ. Բյուզանդի հաղորդած տեղեկությունների վրա՝ պարզ ու հստակ ներկայացվում են 4-5-րդ դարերի հայ զինվորականության հայոց պետության եւ հայ ազգի առջեւ ստանձնած գլխավոր դրույթներն ու հանձնառությունները, որոնցից կարելի է նշել հետեւյալները.

1. *Հավատարմություն եւ անձնուրաց ծառայություն անկախ Հայաստանի աշխարհին, երկրին ու թագավորությանը:*
2. *Ասպետական պատվի եւ համարումի («քաջի անվան») անբիծ պահպանում, հարկ եղած դեպքում նաեւ կյանքի գնով:*
3. *Հավատարմություն եւ անձնուրաց ծառայություն Հայաստանի պետական համակարգի նվիրագործված ամենակարեւոր հաստատությանը՝ Հայաստանի թագավորին (Արշակունի «բնիկ տերերին»):*
4. *Հավատարմություն եւ անձնուրաց ծառայություն Հայաստանի ժողովրդին, բոլոր բնակիչներին անխտիր՝ անկախ նրանց սոցիալական ծագումից եւ դիրքից:*
5. *Քրիստոնեական հավատքի եւ ազգային Եկեղեցու նկատմամբ բարեպաշտ վերաբերմունք եւ դրանց անձնուրաց պաշտպանություն:*

Ձեռնարկը եզրափակվում է արգախոյան ժամանակագրությամբ (գլուխ 21): Որպես ամփոփում նշենք, որ սույն ձեռնարկը, չունենալով իր նախադեպը հայ իրականության մեջ, զգալի չափով հաջողված գործ է, թեեւ այն զերծ չէ որոշ թերություններից (օրինակ՝ երբեմն անհարկի բարդացումներ կան):

Վերջում տեղեկացնենք, որ ուսումնական այս կարեւոր ձեռնարկը հեղինակվել է պատմաբաններ Էդ. Դանիելյանի, Գ. Գեղամյանի (պատմ. գիտ. դոկտոր), Հովհ. Զատիկյանի (պատմ. գիտ. թեկն.), Մ. Կարապետյանի (պատմ. գիտ. թեկն.), Ա. Այվազյանի (պատմ. գիտ. թեկն.) եւ հոգեբան. գիտ. թեկն. Վլ. Միքայելյանի հավաքական ջանքերով:

Արմեն ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ
Պատմագիտության թեկնածու

ՀՄՈՒՏ ՈՒ ԽՈՐԱԹԱՓԱՆՑ ՎԱՐՊԵՏԸ

ՍԱՐԳԻՍ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ-75

1956 թվականին Մոսկվայում բացված համամիութենական ցուցահանդեսում կերպարվեստագետների ու արվեստասեր լայն հանրության ուշադրությունը գրավեց մի գործ, որը միանգամից մեծ ճանաչում բերեց նրա հեղինակին. դա Հանրապետության ժողովրդական նկարիչ, պետական մրցանակի դափնեկիր, Երեւանի գեղարվեստի ինստիտուտի պրոֆեսոր Սարգիս Մուրադյանի «Վերջին գիշերը» (Կոմիտաս) կոմպոզիցիան էր, որը հենց նույն տարում կազմակերպված երիտասարդական I-ին համաշխարհային փառատոնում արժանացավ ոսկե մեդալի: Այս գործի գեղարվեստական արժանիքների մասին շատ է խոսվել, ավելին այն այսօր արդեն ունի դասականի արժեք, եւ դա աներկբա է: Գեղարվեստականից զատ, այս գործի ամենակարեւոր առանձնահատկություններից մեկն էլ նրա թեման էր: Այն տարիներին, երբ դեռեւս ոչ ոք չէր համարձակվում ակնարկել մեր ժողովրդի կենսագրության ամենաողբերգական էջերից մեկի՝ հայոց եղեռնի մասին, հանկարծ երիտասարդ, արվեստում դեռեւս ծանրակշիռ հայտ չներկայացրած նկարիչը, գեղարվեստական ձեւի ու բովանդակության անթերի մատուցումով, կոչնակում է դարի անարդարության մասին: Անշուշտ, նման թեմային անդրադառնալու համար միայն վրձինին տիրապետելու արվեստը, շնորհը չէր պետք, այլ նաեւ քաղաքական հասունություն, հարցադրումներ անելու խիզախություն, խիզախություն բառիս ամենաբուն իմաստով: Նկարչի անհատականությանը քիչ թե շատ ծանոթ մեկին, իհարկե, այս պարագան չի կարող զարմանալի թվալ, քանզի Սարգիս Մուրադյան մարդուն բնորոշ մարտական ոգին առկա է նրա կյանքի բոլոր ոլորտներում, եւ որը մշտապես սնվում է նրա մեծ ու ճշմարիտ հայրենասիրությունից, քաղաքացու իր անզիջում, անկոտրում դիրքորոշումից:

Նկարչի ստեղծագործական հետագա ընթացքն արդեն հաստատապես ամրագրեց նրա տեղը հայ կերպարվեստում՝ որպես ազգային արժեքներով ապրող ու ժամանակի ռիթմը խորապես զգացող արվեստագետի: Կարեւորելով անցյալն ու պատմությունը Մուրադյանը կանգ չի առնում, չի ծանրանում պատմական դրվագների վրա. անցածի փորձը նրան առավելապես հուզում է որպես դաս՝ արդի անցքերը հոգեբանական վերլուծության ենթարկելու համար, բանաձեւելու համար ապրող ու արարող անհատի ու ժողովուրդների կենսական, բարոյական իրավունքները: Նման մոտեցումներով են հագեցած նրա խոհափիլիսոփայական «Հրաժեշտ», «Խոհեր», «Արեւածագից առաջ», «Սարդարապատի ճակատամարտը», «Որդիները չվերադարձան», կոմպոզիցիաները, «Սասունցիներ» որմնանկարը եւ ուրիշ այլ գործեր: Առաջին հայացքից ազգային թվացող այս գործերի հենքում շոշափելիորեն ակնհայտ է ցավի ու տառապանքի համամարդկային ընդհանրությունը՝ ծավալապաշտական, ամբողջաշխարհային սին նկրտումների ողբերգական հետեւանքների տխուր պաստառի վրա: Այս առումով չափազանց տպավորիչ է նկարչի 1971 թ. կատարած «Արեւածագից առաջ» կտավը: Դեռեւս աղջամուղջի մեջ թաղված ամայի փողոցով չորս տղամարդ (առջեւի երկուսը նշմարվում են) ուսերի վրա տանում են զոհված մարտական ընկերոջը: Ճնշող ու համասարած լռության մեջ, ասես, ամեն ինչ կանգ է առել, ամեն ինչ թաղված է անկենդանության, անշնչության մեջ, եւ միայն գլխահակ, վշտից ու ցավից կքած երիտասարդների հաղթ ուսերն են վշտաբեկ խոսում անորոշության մեջ փնտրելով մահվան իմաստը: Առաջին աշխարհամարտի իրադարձությունները շոշափող այս կտավը «Վերջին գիշերը» գործի հոգեբանական ու օրգանական շարունակությունն է, ասելիքն ամբողջացնող այն հանգուցակետը, որ հարցը մասնավորից բարձրացնելով՝ տանում է դեպի ընդհանրականը: Ո՞րն է այն դուռը, որ պիտի ընդունի վիշտն ու կորուստը, ո՞ր գյուղն է ու քաղաքը, եւ վերջապես՝ ո՞ր ժողովուրդն ու երկիրն է: Որքան որոշակի, նույնքան էլ անորոշ է ողբերգության հասցեն. նման հասցեներ այսօր էլ կան, եւ դրանք սփռված են աշխարհով մեկ:

Ի տարբերություն այս գործի՝ այլ ասելիք, ոգու այլ դրսեւորում ունի «Սարդարապատի ճակատամարտը» մեծադիր կտավը: Այստեղ ոչ թե անիմաստ, անհասկանալի մահվան ուրվականն է շրջում, այլ այն «իմացյալ»-ի շունչը, որը սուրբ է ու ապրեցնող, որն ազգի անմահության ու հավերժության գրավականն է: Արվեստի ազդեցության նշանաբանը, անշուշտ, արվեստն է, սակայն եթե այն սերունդներին ոչինչ չունի ասելու, չունի ստեղծագործական բուն նպատակ, չունի կյանքն ու աշխարհը վերափոխելու վեհ գաղափար, վերածվում է, նկարչի մտերիմ ընկերոջ՝ մեծն Սեւակի խոսքերով ասած, «քարբու» հացի: Պաթետիկ, ռիթմի զարմանալի զգացողությամբ, գծի ու գույնի հիմնաշիտ լուծումներով առանձնացող այս մոնումենտալ գեղանկարն անկնուն ոգու մարտահրավեր է՝ պատգամված Հայկ Նահապետից, Վարդանանց հերոսներից, կտակ է, որի ժառանգորդը եղան մերօրյա Արցախ աշխարհն ու համայն հայությունը:

Սարգիս Մուրադյանի արվեստում դժվար է գտնել մի գործ, ուր նկարիչը հետամուտ լինի միայն գեղանկարչական խնդիրներ լուծելուն: Նրա քաղաքային ու գյուղական թեմաներով արված կոմպոզիցիաները եւս շոշափելիորեն լսելի են դարձնում իրենց հեղինակի կյանքի ընկալումներն ու աշխարհայացքը, ազգային արժանապատվության հարց ու խնդիրները: Նա անթաքույց հպարտությամբ է վկայակոչում իր ծագումը, աշխարհի քաղաքակրթությանը շատ բան տված ժողովրդի զավակը լինելու պարագան: Գյուղական հարսանիքի շռայլաշունչ մթնոլորտն է, քաղաքային մարդաշատ փողոցի մի հատված է թե բնության մի գողտրիկ ու խաղաղ անկյուն («Հարսանիք Հրազդանում», «Լուրեր», «Խաղաղ երկնքի տակ»), միեւնույն է, գերիշխողը մարդկային այն աշխարհն է, որը կենսակերպերի, ավանդույթների ազգային ու համամարդկային իր շերտավորումներով, հոգեբանական իրարամերժ ու միասնական դրսեւորումներով, իրերի ու երեւույթների նկատմամբ ունեցած իր խոհափիլիսոփայական մասնավորումներով ու ընդհանրացումներով անքակտելի մասն է կազմում այս անհանգիստ, արագընթաց մոլորակի

ամբողջականության: Որքան կոմպոզիցիոն գործերում, նույնքան էլ դիմանկարի, բնանկարի ու նատյուրմորտի ժանրերում է նկարիչը հմուտ ու խորաթափանց: Կոմիտաս վարդապետից մինչեւ բանաստեղծ Հովհ. Հովհաննիսյանի, Պարույր Սեւակից (ողջ մի շարք) մինչեւ կոմպոզիտոր Առնո Բաբաջանյանի, ինքնադիմանկարներից մինչեւ իր դստերի դիմանկարները լուծված են հոգեբանական հավաստի բնութագրումներով, զգացմունքների ներքին զսպվածությամբ ու արժանապատվությամբ: Իսկ բնանկարներն ու նատյուրմորտները միավորում են գույնի, գունաթույրի նուրբ ու դաշն անցումները, նրանցում տիրող օդառատ ու թեթեւ շնչառությունը, ռիթմի, գծի, ծավալի նպատակային համադրություններն ու հակադրությունները, ֆակտուրայի սքանչելի մշակումները: Այստեղ գեղանկարչական հորինվածքը հանդես է գալիս որպես բնության, իրերի ու առարկաների, իրականության գեղագիտական համարժեքություն, որում առավել կարեւորվում է սովորականի, առօրեականի, պահի մեջ առկա հավերժականը («Գառնին լեռներում», «Գեղարդ», «Հռիփսիմեի վանքը», «Զարթոնք» եւ այլն): Իսկ այդ հավերժականը մշտապես ներկա է Սարգիս Մուրադյանի արվեստանոցում, ներկա է ու աննահանջ:

Աստղիկ ՍՏԱՄԲՈԼՑՅԱՆ

Սկիզբը՝ էջ 3

ՍՈՒՐԲ ՀՈՎՀԱՆ ՕՁՆԵՑԻ

Օձնեցու վարած հակահույն քաղաքականությունից զայրացած Բյուզանդիայի կայսրը նրա մոտ է ուղարկում Վասիլ իշխանին՝ մի մեղադրական գրություն ձեռքին, որի մեջ սպառնալիք էր պարունակվում: Թուղթը հանձնելու ժամանակ Վասիլը սաստիկ հիվանդանում է, եւ ոչ ոք չի կարողանում բժշկել նրան: Ս. Օձնեցու աղոթքներով Վասիլն ազատվում է այդ անբուժելի հիվանդությունից եւ մնալով Հայաստանում՝ դառնում է ճգնավոր: Ճգնության տեղը հետագայում կոչվում է Հոռոմայրի Ս. Նշան (Օձունից Արդվի տանող ճանապարհին):

Օձնեցին մի առիթով այցելում է Վասիլի ճգնավայրը: Տեսնում է՝ ջուր չկա, խաչակնքում է, եւ քարաժայռից ջուր է սկսում բխել: Այդ քարանձավն ստանում է Թնդոց անունը:

Օձնեցին 727-728 թթ. կաթողիկոսական գահին տեղապահ է նշանակում Դավիթ Արամոնեցուն, եւ ինքն առանձնանում հայրենի Օձուն գյուղից ոչ հեռու՝ Արդվի գյուղի մոտակայքում կառուցված մի եկեղեցում, ուր եւ ճգնությամբ, աղոթքով եւ ուսուցչությամբ է անցկացնում իր կյանքի վերջին տարիները:

Մի օր ճգնարանում պատարագ մատուցելիս սպասավորը հայտնում է, որ երկու հսկա վիշապ մտնում են գյուղին եւ ճգնարանին: Սուրբը պատուհանից խաչակնքում է, եւ վիշապները կապվում են մինչեւ պատարագի ավարտը: Պատարագից հետո ս. Հովհանը մոտենում է վիշապներին եւ իր խաչագլուխ գավազանով հարվածելով նրանց գլխին քարացնում: Եվ դրանց պորտից ջուր է սկսում բխել, որը մինչ այսօր բժշկում է օձահարին: Այդ վայրն անվանվում է «Օձի պորտ»:

Իմաստասեր հայրապետը հագեցրեց հայոց մտքի գրադարանը՝ թողնելով անգերազանցելի հատորյակներ. «Ատենաբանություն», «Կանոններ», «Ընդդեմ պավլիկյանների», «Ընդդեմ երեւութականների», «Եկեղեցու կարգերի մասին», «Գիրք թղթերի»: Շենացրեց եկեղեցիները, կառուցեց բազում նորերը՝ կարգավորելով դրանց օրհնության ու կառուցման արարողակարգերը:

Ահա այսպես՝ սուրբ կյանքով եւ հրաշագործություններով 728 թ. ապրիլի 17-ին ննջում է ս. Հովհան Օձնեցին՝ ի Տեր փոխադրվելով՝ ավարտելով իր բեղուն ու վաստակաշատ կյանքը՝ ամփոփվելով իր ճգնարանում՝ Արդվի գյուղում:

Հովհան Օձնեցու կերպարի շուրջ ժողովրդական բանահյուսության հետաքրքրությունը եւ բավական մեծ թվով ավանդազրույցների գոյության փաստը խոսում են այն մասին, որ նա իր գործունեությամբ, մատենագրական վաստակով եւ վարքագծով խոր հետք է թողել հայ ժողովրդի եւ Հայոց պատմության մեջ: Նրա ազդեցությունն այնքան մեծ է եղել ժամանակակիցների եւ հետագա սերունդների վրա, որ ներկայացվել եւ պաշտվել է որպես հրաշագործ սուրբ: Իսկ Հայ Եկեղեցին, որն իր գործիչներին սրբացնելու հարցում խիստ պահանջկոտ է եւ ժլատ, իր փոքրաթիվ սրբերի կարգում տեղ է հատկացրել Հովհան Օձնեցի հայրապետին:

Մեր հայրերը մեծ սրբի ներկայությունը վայելեցին եւ նրա հրաշագործ զորությունը զգացին իրենց հավատքի եւ այդ հավատքի արտահայտությունը եղող սրբազան ուխտագնացությունների միջոցով:

Ուրեմն՝ խոնարհվենք մեծ սրբի շիրմի առջեւ եւ խնկով եւ աղոթքով մասնակից ու բաժնեկից դառնանք նրա սրբությանն ու աղոթական ներկայությանը, հայցենք նրա բարեխոսությունն ու աղոթքները մեր ողջ ժողովրդի համար:

Տ. Վահան քհն. ԱԶԱՐՅԱՆ
Գուգարաց թեմի ՔԴԿ

ԱՌԱՔԻՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հավատ, հույս, սեր, - քրիստոնեական այս առաքինությունների վրա են խարսխվում քրիստոնյա անհատի գոյակերպը եւ քրիստոնյա հանրության միասնությունը: Այս երեքը միաժամանակ հիմքն են մյուս առաքինությունների, որոնցից Եկեղեցու հայրերը առանձնացնում են յոթը՝ խոնարհությունը, եղբայրասիրությունը, հեզությունը, աշխատասիրությունը, ողորմածությունը, ժուժկալությունն ու ողջախոհությունը: Սրանց հակադրվում են յոթ մոլորությունները՝ հպարտությունը, նախանձը, բարկությունը, ծուլությունը, ագահությունը, որկրամոլությունն ու բղջախոհությունը:

Առաքինությունները մտքի ու սրտի այն հատկություններն են, որոնցով պետք է օժտված լինեն բոլոր մարդիկ՝ Աստծուն մոտենալու եւ նմանվելու համար:

Մարդկային բոլոր առաքինությունները Աստծու հատկանիշների արտացոլումն են եւ, անշուշտ, բնորոշ են ամենից առաջ Աստծու Որդուն՝ Հիսուս Քրիստոսին: Գիտակցում, ընդունում ենք թե ոչ՝ այն ամեն բարին ու գեղեցիկը, որ ներհատուկ են մարդուն, ընծայված են Աստծուց: Հակոբոս առաքյալն ասում է. «Ամեն բարի շնորհ եւ ամեն կատարյալ պարգեւ վերեւից է՝ իջած Լույսի Հորից» (Հակ. 1/17): Ուստի մենք՝ հողեղեններս, եթե ձգտում ենք դեպի կատարյալը, ուրեմն պիտի խորհենք միմիայն այն, «ինչ որ ճշմարտությամբ է, ինչ որ՝ պարկեշտությամբ, ինչ որ՝ արդարությամբ, ինչ որ՝ սրբությամբ, ինչ որ՝ սիրով, ինչ որ՝ բարի համբավով, ինչ որ՝ առաքինությամբ, ինչ որ՝ գովությամբ» (Փիլիպ. 4/2),- այս է խորհուրդ տալիս Պողոս առաքյալը: Չէ՞ որ ինչի մասին, որ խորհում ենք, այն էլ արարում եւ կերտում ենք մեր ներսում՝ մեզ համար աննկատ կերպով: Խորհելով՝ միաժամանակ առիթ ունենք զննելու մեր ներսը եւ իրական գույներանգներով զատորոշելու մեր մեջ բնակվող առաքինին ու մոլին:

«Սիրո մոլորակի» հաջորդ պտույտին կխորհրդածենք յոթ առաքինություններից առաջինի՝ խոնարհության մասին, որը համարվում է մյուս առաքինությունների մայրը եւ ինքնաճանաչման ու ինքնամաքրման առաջին անհրաժեշտ պայմանն է, քանի որ խոնարհ մարդն է ընդունակ արդարամտորեն դատելու ամեն ինչի մասին:

«ՍԻՐՈ ՄՈԼՈՐԱԿԻ» ՀԱՐՑԸ

Ինչպե՞ս ես կարողանում ներել քո հանդեպ գործված աններելի արարքը:

Պատասխանել են Երեւանի թիվ 27 միջն. դպրոցի սաները:

Իմ հանդեպ աններելի արարք երբեւէ չի գործվել, եւ ես դժվարանում եմ ճշգրիտ պատասխանել այս հարցին: Կարծում եմ՝ կներեմ, եթե այդ արարքը կատարողը զղջա եւ անկեղծորեն ներողություն խնդրի:

Լիլիթ ԽԱԼԱԹՅԱՆ (14 տ.)

Իմ հանդեպ աններելի արարքներ քիչ են եղել, եւ եղածն էլ ներել եմ: Ես կարողանում եմ ներել, որովհետեւ կարծում եմ, որ տվյալ մարդը վատ արարք անելիս երկար չի մտածել:

Սեդրակ ՄԿՐՏՉՅԱՆ (14 տ.)

Իմ կարծիքով՝ քրիստոնյա մարդու կարեւոր հատկանիշներից մեկը ներելու կարողությունն է:

Ես կարողանում եմ ներել, նաեւ աղոթում ու ներում եմ խնդրում Աստծուց տվյալ մարդու համար:

Լուիզա ԱՎԱԳՅԱՆ (16 տ.)

Հիսուսի նկատմամբ աններելի շատ արարքներ գործվեցին, եւ Նա ներեց... Սրանից մենք պետք է հետեւություն անենք:

Լիլիթ ԱՄԻՐԽԱՆՅԱՆ (14 տ.)

Նախքան դպրոցում քրիստոնեական կրթություն ստանալը՝ ես չէի կարողանում ներել իմ հանդեպ գործված աններելի արարքները: Բայց այժմ փորձում եմ տվյալ արարքի պատճառը նախ փնտրել իմ մեջ: Սրա շնորհիվ՝ ինքս գրեթե ոչ ոքի չեմ նեղացնում, ընկերներիս էլ չեմ կորցնում:

Վերոնիկա ՄԿՐՏՉՅԱՆ (15 տ.)

ԾԻԾԱՌՆԱԿ

Արամ Կիրակոսյանը Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոնի գեղանկարչության խմբակի սաներից է՝ օր. Արեւիկի աշակերտը: Նկարում է 4 տարեկանից: Շատ է սիրում վառվռուն գույներ՝ կարմիր, կապույտ, կանաչ, դեղին... Դպրոցում սովորում է գերազանց գնահատականներով: Բացի նկարչությունից, շատ է սիրում նաեւ հայկական պարեր եւ, ինչպես իր հասակակիցներից շատերը, համակարգչային խաղեր:

Արամը մեր կյանքում բարության պակասը բացատրում է այսպես. հարուստ լինելու ցանկությունը մարդկանց խանգարում է, որ լավ արարքներ շատ գործեն:

«Հիսուսի մուտքը Երուսաղեմ»
Արամ ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ (11 տ.)

ՀՅՈՒՐԱՍՐԱՀ «ԲՈՒԼԻԿՆԵՐ»

ՄԱՐՏԻ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ամեն մեկն էլ կյանքում ժառանգություն է ստանում: Այնպես պատահեց, որ Տարվա չորս եղանակները որոշեցին իրենց թոռնիկներին ժառանգություն թողնել: Ամեն մեկին մի եղանակ՝ մեկ ամսով: Լուրը հասավ Գարուն տատի ավագ թոռնիկ Մարտին:

- Աչքդ լույս, տատդ քեզ ժառանգություն է տալիս: Գնա ստացի՛ր:

Ի՜նչ ուրախություն պատեց Մարտին: Շփոթմունքից գլխարկը չդրեց, վերարկուն չհասցրեց կոճկել, մի ոտքին կիսակոշիկ հագավ, մյուսին՝ երկարաճիտք ու վազեց իր ժառանգությանը տեր կանգնելու:

Մարտը վազում էր անտառի միջով: Հանկարծ նրան հանդիպեց Նապաստակը:

- Խնդրում եմ, Մա՛րտ, սիրուն տղա, թաթս ցավում է, օգնի՛ր հասնեմ դիմացի կոճղին:

Մարտն անգամ չլսեց նրան: Շտապում էր տատիկի մոտ՝ ժառանգություն ստանալու: Մարտը շարունակեց ճանապարհը՝ խելառ-մելառ, ոլորապտույտ վազելով, ճանապարհին խոտ ու ծաղիկ տրորելով:

Արջի քոթոթը խճճվել էր թփի մեջ: Մռթմռթան փոքրիկը Մարտին խնդրեց օգնել իրեն:

- Ժամանակ ես գտել,- կանչեց հեւասպառ Մարտը,- գնում եմ ժառանգություն ստանալու, իսկ դու, թե՝ օգնիր...

Մերժում է օգնել նաեւ ողնուն, որն ուզում էր տանել ծանր բեռը, բայց չէր կարողանում: Մերժում է աջ ու ձախ, որովհետեւ շտապում է տատիկի մոտ: Տատիկն իհարկե այդ ամենը տեսել էր ու ամոթից կարմրել:

Մարտը թակեց դուռն ու ասաց.

- Տատի՛կ, եկել եմ ժառանգությունս ստանալու:

Տատիկը ներս հրավիրեց նրան ու ասաց.

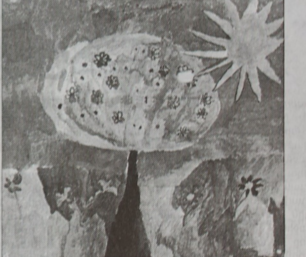

«Բնանկար»
Լուսինե ՂԱԶԱՐՅԱՆ (9 տ.)

- Փոքրի՛կ Մարտ, ես քեզ միշտ կոչելու եմ գիժ, խենթ ու խելառ, որովհետեւ ճանապարհիդ ավերելով խոտ ու ծիլ, ոչ մեկին չօգնելով՝ եկար հասար ժառանգությանդ տեր կանգնելու: Մի տեսքիդ նայի՛ր: Նման չե՛ս լինելու երկու քույրերիդ՝ Ապրիլին ու Մայիսին: Քեզ պատկանող օրերդ լինելու են խենթ ու խելառ...

Եվ քանի որ Մարտի ուշքն ու միտքը միայն իր ժառանգությունն էր, նա չհասկացավ Գարուն տատի ասածի ողջ իմաստը:

Արփի ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ
Երեւանի Ն. Աղբալյանի անվ. թիվ 19 միջն. դպրոց

Էջի պատասխանատու՝ ԱՆՆԱ ԱԼՈՅԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Հայ ժողովրդին բազում արհավիրքներից ու դժվարություններից փրկել է սեփական կրոնի եւ հայրենյաց նկատմամբ ունեցած սերն ու հավատքը: Այդ սիրո եւ հավատքի ցայտուն դրսեւորումներից է նաեւ Մարտիրոս գյուղի Սուրբ Երրորդություն Երկրորդ Երուսաղեմ եկեղեցին: Գյուղամիջի այդ եկեղեցին նույնքան հին է, որքան Մարտիրոսը: Այդ մասին է վկայում աղբյուրի մոտ պահպանված գրանիտե գեղաքանդակ հուշարձան-խաչքարը, որը 1283 թվին կանգնեցրել է Դեղկա որդի Մխիթարը՝ Պռոշ իշխանի եւ նրա որդի Պարոն Հասանի հրամանով: Այս հին եկեղեցու պատերի շարվածքին ագուցված են մեծաթիվ տապանաքարեր ու խաչքարեր: Տարիների ընթացքում եկեղեցին մասամբ քանդվել, խոնարհվել էր: Խորհրդային տարիներին էլ վերածվել էր պահեստի, այնուհետեւ՝ անասնագոմի: Սակայն բարեպաշտ տիկին Թագուհի Չիլյանի նախաձեռնությամբ՝ տարիներ առաջ մաքրվեց եկեղեցու ողջ տարածքը, եւ սկսվեցին եկեղեցական համալիրի վերակառուցողական աշխատանքները: Աստծո օգնությամբ՝ այս բարեհաճ գործի հիմքը դրվել է դեռեւս

1978 թվականին, երբ կյանքից հեռացավ Թ. Չիլյանի ամուսնու եղբորորդին՝ Ավետիս Չիլյանը: Հոգեվարքի մեջ նա տեսնում է ինչ-որ սեւազգեստ մարդկանց, որոնք մոտենում են իրեն, եւ զայրացած հրամայում է նրանց՝ հեռանալ իրենից: Սակայն, երբ Թ. Չիլյանն Աստվածաշունչը դնում է նրա գլխավերեւն ու ցածրաձայն մրմնջում «Հայր մեր»-ը, Ավետիսը սեւազգեստների փոխարեն տեսնում է Հիսուս Քրիստոսի 12 աշակերտներին, հրեշտակներ ու ծաղիկներ: Թագուհին, ինչպես ինքն է հիշում, ծնկի է գալիս Աստծո պատկերի առջեւ եւ ուխտում՝ կատարել Ավետիսի պատգամը՝ Աստվածաշունչն ու սուրբ գրքերը դարձնել իրենից անբաժան: Այդ օրից ի վեր բարեպաշտուհին դառնում է Տիրոջ հնազանդ ծառան: 1981 թվին նա հանդիպում է Հունան Պողոսյանին ու նրա հավատացյալ խմբին, որոնց ջանքերով էլ շունչ է առնում խոնարհված եկեղեցին, ինչպես նաեւ Բյուրավան գյուղի Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին: Շինարարական աշխատանքների ղեկավարման գործը ստանձնում է Հունան Պողոսյանը, որն իր միջոցներով վերակառուցել է նաեւ Փարաքարի Սբ. Հարություն եկեղեցին եւ Սբ. Աստվածածինը: Նրա շնորհիվ այսօր էլ եկեղեցու բակում կանգնեցված է այն հուշակոթողը, որը հիմք է հանդիսացել եկեղեցու վերակառուցմանը: Նրա հիշատակը հավերժացնում է նաեւ պարսպապատ եկեղեցու մուտքի վերին մասում վեր խոյացող խաչքարը:

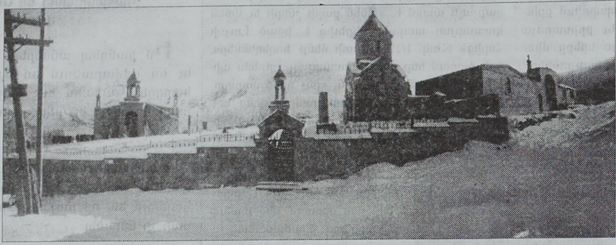

Թագուհի Չիլյանի պատվերով՝ Հունանն իր սուրբ գործը մահից հետո կտակել է որդուն՝ Լեւոն Պողոսյանին, որն էլ հորից ոչ պակաս նվիրումով շարունակում է այս աստվածահաճո գործը: Իսկ Թագուհին եկեղեցու շինարարական աշխատանքներին նյութապես սատար կանգնելու նպատակով մեկնում է ԱՄՆ եւ հավատացյալների նվիրատվությամբ շարունակում օգնել Սուրբ Երրորդություն Երկրորդ Երուսաղեմ եկեղեցու համալիրի վերակառուցմանը:

Եկեղեցու տարածքում կառուցվեցին նաեւ Սբ. Գայանե, Սբ. Հռիփսիմե մատուռը եւ Սբ. Մարիամ Աստվածածին եկեղեցին, որն աչքի է ընկնում իր գեղեցիկ զարդաքանդակներով: Կենտրոնական եկեղեցուն կից գործում են երիցատունը, բուժկետը, ճեմարանը, ուր շաբաթը մեկ անգամ հոգեւոր դասընթացներ են անցկացվում աշակերտների համար, գրադարանն ու թանգարանը: Նորակառույց եկեղեցու գմբեթը դրսի կողմից շրջապատված է Մարկոս, Ղուկաս, Հովհաննես, Մատթեոս ավետարանիչների քանդակներով, իսկ կանաչապատ բակում կանգնեցված են խաչքարեր, որոնք գեղարվեստական ու կատարողական արվեստով լրացնում են մեր մեծարժեք խաչքարերի շարքը: Այստեղ արժե նշել Աշխեն Մաթեւոսյանի հովանավորությամբ կառուցված արեւմտյան գմբեթաձեւ մուտքը եւ եկեղեցու բակում կանգնեցված խաչքարը՝ ի հիշատակ Հայաստանյայց եկեղեցու՝ Վարդանանցից սկսած մինչեւ դեկտեմբերյան երկրաշարժի ու արցախյան պատերազմում ընկածների, զոհերի ու նահատակների:

Սուրբ Երրորդություն Երկրորդ Երուսաղեմ եկեղեցական համալիրն օծվեց 2001 թվի օգոստոսի 19-ին: Օծման հանդիսավոր արարողությանը ներկա էր եւ Թ. Չիլյանը: Նա հայրենիք էր եկել ոչ դատարկաձեռն. նվերներ էր բերել թե՛ եկեղեցուն եւ թե՛ երեխաներին: Ի դեպ՝ այս ակնածանքի արժանի կինն ամեն տարի է նվերներ ուղարկում գյուղի բնակ-

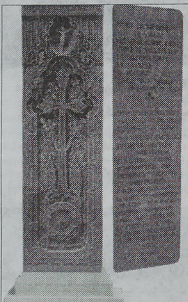

չությանը: Նա բազմիցս շնորհակալագիր է ստացել Սյունյաց, Արարատյան թեմերի առաջնորդներից, ինչպես նաեւ՝ ծխական խորհուրդներից: Տիկին Թագուհուն հասցեագրված՝ Սյունյաց թեմական խորհրդի շնորհակալագրում բերված են Պողոս առաքյալի աստվածաշունչ խոսքերը. «Քանզի, եթե առաջուց հոժարությունը կա, տվածն ընդունելի է ըստ տվողի ունեցածի» (Բ Կորնթ. Ը 12) եւ՝ «Յուրաքանչյուրը թող տա, ինչպես հոժար է սրտով եւ ոչ թե հարկադրաբար եւ տրտմությամբ» (Բ Կորնթ. Թ 7):

Իսկ շինարարական ողջ աշխատանքներն ավարտին հասցրած Հունան պապի որդին՝ Լեւոն Պողոսյանը, չի սիրում խոսել իր արածի մասին, սակայն խորին շնորհակալությամբ է արտահայտվում Սյունյաց թեմի առաջնորդ Աբրահամ սրբազանի, գերաշնորհ Մեսրոպ Աշճյանի, Պանդուխտ Մանուկյանի, Վայքի քաղաքապետ Թառն Ավետյանի, բարերար Թ. Չիլյանի եւ նրա համախոհներ Մարի Փափազյանի, Պողոս Սաթամյանի, Գոհար Բոյաջյանի, Մարտիրոս Մանուկյանի, Արա Գասպարյանի եւ այլոց մասին՝ եկեղեցաշինությանն աջակցելու, եկեղեցուն նվիրումով փարվելու համար: Նա միայն ունի նպատակներ, վսեմ ու աստվածահաճո նպատակներ՝ գտնել բարեգործների, որոնք կարողանային հնարավորին չափ օգնել Սյունյաց թեմին՝ Ջերմուկ քաղաքում եկեղեցի կառուցելու եւ Գնդեվանքի եկեղեցու ամբողջական բարեկարգումը իրականացնելու համար, որ տեսքի աղանդաշատ այս վայրերում Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցու հավատացյալները չզրկվեն եկեղեցու կամարների տակ իրենց աղոթքն առ Աստված ուղղելուց: Իսկ ինքը դարձյալ իր անելիքը կշարունակի այնպես, ինչպես պատվիրել է հայրը:

Իսկ մենք՝ հավատացյալներս, այսօր խոնարհվում ենք ձեր՝ կառուցողների ու նվիրատուների, աջակցողների ու սատարողների առջեւ ու աղոթում ձեզ համար, քանզի խնկաբույր աղոթատեղին, որ հառնել է ինչպես փյունիկ եւ իր պատերի ներսում վառվող մոմերով լուսավորում է բազում հայու զավակների պապակ հոգիները, աստվածաշնորհ ընծա է՝ ծնված ձեր սիրուց ու նվիրումից, ձեր շնորհակալ ու աստվածապաշտ հոգուց: Հոգիներ, որոնցում անթեղված են, ասես, Վ. Թեքեյանի տողերը.

«Եկեղեցին հայկական ես աչքիս
գոց կը տեսնեմ
Ու կ՚ընչեմ. կը լսեմ
իր Հիսուսով մանկաղեմ...»:

Վարդուհի ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ԱԶՆՎԱԳՈՒՅՆ ՀԱՐԱԶԱՏԸ՝

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇՅԱՆ

Սկիզբը՝ էջ 4

Կոնդակներից մեկով Մատթեոս Բ կաթողիկոսն Ալ. Մանթաշյանին առաջարկում է նյութական աջակցություն ցուցաբերել Կ. Պոլսի Պերպերյան վարժարանին: Լինելով 19-րդ դարի առաջին տասնամյակի ազգային բարերարների մեջ «ընդմիշտ առաջինը», ինչպես գրում է Վեհափառը մի առիթով, Ալ. Մանթաշյանն օգնության է հասել՝ ուր եւ ում հարկ էր:

Ալ. Մանթաշյանը բազմաթիվ թելերով կապված էր Մայր Աթոռի հետ, մշտական էր նրանց կապն ու փոխադարձ հետաքրքրությունը, նրանք արձագանքում էին մեկի եւ մյուսի կյանքում տեղի ունեցող բոլոր քիչ թե շատ նշանակալից իրադարձություններին:

Բայց Մանթաշյանի գործունեությունը չէր սահմանափակվում միայն Մայր Աթոռին մատուցած ծառայություններով: Նրա բարեգործությունը տարածվել է նաեւ կյանքի բոլոր մյուս բնագավառների վրա: Ավելին. Ալ. Մանթաշյանը նաեւ խրախուսում էր ուրիշ բարերարների, աշխատում, որ նրանց ազնիվ նվիրումը չվրիպի ուշադրությունից, եւ բարոյական գնահատական ստանան: 1909 թ. հունվարի 22-ին Փարիզից գրած երկտողով նա գոհունակություն էր հայտնում իշխանուհի Մարիամ Թումանյանին, որ աշխատում էր «հայ երեխաների դաստիարակության համար»:

Տարբեր ժամանակներում նրա ջերմ բարեկամն են եղել եւ աջակցություն ստացել Ս. Էջմիածնի բարձրաստիճան հոգեւորականներ եւ միաբան հայրեր, որոնցից են Գեորգ 4-րդ, Մկրտիչ Ա, Մատթեոս Բ, Գեորգ 5-րդ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսները, գերաշնորհ Ներսես արք. Վարժապետյանը, Երեմիա արք. Գալստյանցը, Գրիգոր եպս. Գառնակերյանը, Ներսես եպս. Խուդավերդյանը, Սուքիաս արք. Պարզյանցը, Մեսրոպ արք. Սմբաթյանցը, Արիստակես արք. Սեդրակյանցը, Գրիգորիս արք. Աղվանյանցը, Խորեն արք. Մուրադբեկյանցը, Գեորգ արք. Չորեքչյանը, Գարեգին արք. Հովսեփյանը, Մեսրոպ արք. Տեր-Մովսիսյանը, Կարապետ եպս. Տեր-Մկրտչյանը եւ բազմաթիվ անվանի արքեպիսկոպոսներ, վարդապետներ ու քահանաներ, հայ նշանավոր մտավորականներ, գրողներ, հրապարակախոսներ, իրավաբաններ, նկարիչներ, երաժիշտներ, բժիշկներ:

Ալեքսանդր Մանթաշյանը վախճանվել է 1911 թ. ապրիլի 19-ին՝ 69 տարեկան հասակում, Պետերբուրգում: Ամբողջ ազգը սգում էր իր մեծ զավակի կորուստը: Եվ արտահայտելով համայն հայության զգացումները՝ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսական տեղակալ Գեորգ արքեպիսկոպոս Սուրենյանցը հեռագրում էր. «Պատուական որդւոց եւ արժանաւոր ժառանգաց ի Տէր հանգուցեալ Աղէքսանդրի Յովհաննիսեան Մանթաշեանց», թէ «Ազգիս ականաւոր եւ արժանագոյն անդամ» Մանթաշյանի մահը խորապես խոցել է Մայր Աթոռի միաբանների սիրտը: «Անզուգական կորուստ պատուական որդւոյդ յանձին ի Տէր հանգուցեալ Հօր Ձերոյ ի սուգ մեծ համակեաց ոչ միայն զսիրտ Ձեր եւ ազգասէր գերդաստանի Ձերոյ, այլեւ զսիրտ համայն Ազգիս»: Այդ գույժը ստացել է նաեւ Կոմիտաս վարդապետը Եգիպտոսում եւ հեռագրել է Ալեքսանդրիայից. «Խորապէս յուզուած եմ իմ բարերար Աղէքսանդր Մանթաշեանի անփոխարինելի կորստով»: Այդպիսի հեռագրերի հետ է ստացվել աշխարհի բոլոր ծագերից, բոլոր նշանավոր հայ գրողներից, արվեստագետներից, գործիչներից, միություններից եւ կազմակերպություններից, որոնք խորապես սգում էին ազգային մեծ բարերարի մահը: Այո, նա շատ էր սիրում Էջմիածինը, որովհետեւ նրա համար Ս. Էջմիածինը բարոյական կյանքի խարիսխ էր, ազգային միության եւ ինքնուրույնության սրբազան դրոշ, փարոս՝ մտքի, լույսի եւ քաղաքակրթության:

Խորհրդային կարգերի հաստատումով շատ բան ոչնչացվեց ու պետականացվեց: Կորավ նաեւ Մանթաշյանների ամբողջ ունեցվածքը, զավակները՝ որպես վտարանդի, բնակություն հաստատեցին Փարիզում:

Աստվածամերժ տարիներին միութենական դահիճները, համագործակցելով հայ ազգուրացների հետ, ոճիրներ էին նյութում Հայաստանի, Հայոց եկեղեցու եւ հայ ժողովրդի դեմ: Նրանք ոչ միայն արգելեցին Մանթաշյանի անունը տալ, այլ նաեւ պղծեցին նրա գերեզմանը, քանդեցին նրանց տոհմական գերեզմանատունը եւ Թիֆլիսի վանքի մայր եկեղեցին:

Այսօր հայրենիքում գտնվող նրա ամենամեծ հիշատակը Ամենայն Հայոց շքեղազարդ կաթողիկոսարանն է: Նրա գործն ու հիշատակն անմահ են:

Ալ. Մանթաշյանն իր սրտով ըմբռնեց հայոց ազգային խաչասակ սրբազան դրոշի՝ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի նշանակությունը եւ իր նպաստը բերեց նրա հավերժությանը:

Սանդրո ԲԵՀԲՈՒԴՅԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ
Հիմնադիր՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հրատարակիչ՝ Ս. Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության եւ քարոզչության կենտրոն
Գլխավոր խմբագիր՝ Աստղիկ Ստամբոլցյան
Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝ ք. Վաղարշապատ, ՔԴՔԿ
հեռախոս՝ (0+31) 56780
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարան
Ստոր. է տպագր. 18. 3. 2002 թ.
Տպաքանակը՝ 2500
Գինը՝ 50 դրամ: